

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ**

Кафедра «Фінанси і кредит»

Н.І. Богомолова, Л.П. Грознецька

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчально-методичний посібник
до вивчення дисципліни для студентів
економічних спеціальностей усіх форм навчання

Київ – 2016

Богомолова Н.І., Грознецька Л.П. УДК 336

Основи наукових досліджень: навчально-методичний посібник до вивчення дисципліни для студентів економічних спеціальностей усіх форм навчання / Богомолова Н.І., Грознецька Л.П.– К.: ДЕГУТ, 2016, - 73 с.

Навчально-методичний посібник спрямовано на ефективну організацію самостійної та індивідуальної роботи, а також формування комплексного розуміння змісту курсу «Основи наукових досліджень» у студентів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання.

Методичні вказівки розглянуто та затверджено на засіданні кафедри (протокол №8 від 15 квітня 2015 року) та на засіданні методичної комісії факультету економіки та менеджменту (протокол №6 від 9 квітня 2015 року).

Укладачі: д.е.н., професор **Богомолова Н.І.**, к.е.н.,
доц. **Грознецька Л.П.** кафедри «Фінанси і кредит».

Рецензенти: д.е.н., проф., завідувач кафедри «Фінанси» НТУ **Базиліук А.В.**;
к.е.н., доц., доцент кафедри «Фінанси і кредит»
ДЕГУТ Соколова Е.О.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Частина 1. Зміст навчальної дисципліни «Основи наукових досліджень»	
Частина 2. Конспект лекцій	
Тема 1. Наука як система знань	8
Тема 2. Процес наукового дослідження	12
Тема 3. Основи методології наукового дослідження	15
Тема 4. Системний підхід до наукового дослідження	19
Тема 5. Інформаційне забезпечення наукової роботи	22
Тема 6. Підвищення підсумків науково-дослідної роботи	27
Тема 7. Науково-дослідна робота студентів	30
Частина 3. Методичні рекомендації щодо підготовки до практичних занять.....	41
Частина 4. Методичні рекомендації і завдання щодо організації самостійної роботи студентів.....	53
Частина 5. Методичні рекомендації щодо виконання контрольних науково- дослідних робіт для студентів заочної форми навчання.....	68
Частина 6. Питання для підготовки для заліку.....	70
Список рекомендованої літератури.....	71

Вступ

Ефективний розвиток економіки України в сучасних умовах можливий лише на основі широкого використання науково-технічних досягнень і формування могутнього вітчизняного інтелектуального потенціалу. Це викликає потребу в якісно новій теоретичній підготовці висококваліфікованих спеціалістів, здатних до самостійної творчої роботи, вмілого використання досягнень науки і техніки у практичній діяльності.

Тому підготовка спеціалістів з високим рівнем теоретичних знань і практичних навичок спонукає до необхідності вивчення сучасними студентами дисципліни «Основи наукових досліджень».

Метою вивчення дисципліни «Основи наукових досліджень» є оволодіння теоретичними, методологічними та методичними основами процесу наукового пізнання та наукового дослідження, отримання теоретичного і практичного досвіду систематизації набутих знань та їх адаптації і використання у майбутній практичній діяльності.

Предметом вивчення дисципліни є процес наукових досліджень фінансових та економічних проблем на основі загальнонаукових та емпіричних методичних прийомів, що дає можливість досліджувати економічні та соціальні проблеми суспільства.

Завданням вивчення дисципліни «Основи наукових досліджень» є теоретична підготовка студентів з таких наступних питань:

- еволюція науки як сфери людської діяльності, її зміст і функції у суспільстві;
- сутність основних понять і категорій методології наукових досліджень;
- методологія та процес наукових досліджень;
- вибір об'єктів та методів наукового дослідження;
- інформаційне забезпечення наукових досліджень та методика роботи над літературними джерелами;
- використання автоматизованих систем та програм обробки інформації у наукових дослідженнях;
- складання звітів про науково-дослідну роботу;
- визначення ефективності наукових досліджень.

Навчально-методичний посібник має на меті надати допомогу студентам у методичному забезпеченні вивчення і самостійної роботи над опрацюванням курсу та проведенні практичних занять з дисципліни «Основи наукових досліджень».

Структурними складовими його є програма курсу та комплект навчально-методичного забезпечення до вивчення кожної теми: конспект лекцій питання для самостійного вивчення, методичні рекомендації щодо опрацювання теми, питання для самоконтролю. Методичні рекомендації щодо проведення практичних занять містять також тематику рефератів, завдання для

фіксованих виступів і передбачають проведення обговорень, дискусій, тобто застосування сучасних методів навчання.

Теми курсу подані у вигляді двох модулів, які охоплюють весь програмний матеріал. До кожної теми вказано конкретні форми фіксації результатів самостійної роботи студентів, надані тестові завдання для перевірки отриманих знань і наведено список рекомендованої літератури. Для більш поглибленого вивчення дисципліни передбачені індивідуальні завдання, а також методичні рекомендації та тематика для виконання контрольних науково-дослідних робіт.

I. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Наука й суспільство

Тема 1. Наука як система знань

Предмет та сутність науки, історичні аспекти її розвитку. Процес наукового пізнання, його види та структура, понятійний апарат. Наука як система знань та основна форма пізнання світу, закономірності її розвитку. Практика як рушійна сила пізнання. Гіпотеза, докази та формування теорій.

Класифікація науки, взаємозв'язок між трьома розділами наукового знання: природознавством, суспільними (соціальними) науками та філософією.

Еволюція науки, особливості сучасного етапу її розвитку.

Організація наукової діяльності в Україні та в вищих навчальних закладах.

Тема 2. Процес наукового дослідження

Суть і основні види наукових досліджень. Наукова проблема. Розробка структури проблеми. Послідовність і конкретизація.

Формулювання теми наукового дослідження. Актуальність, об'єкт, предмет наукового дослідження.

Постановка мети і завдань. Основні форми та етапи наукових досліджень. Науковий результат. Поняття наукової новизни та конкретної цінності дослідження.

Тема 3. Основи методології наукового дослідження

Поняття про методологію досліджень, види та функції методології. Два рівні пізнання в методології наукових досліджень: емпіричний і теоретичний. Загальна і часткова методологія науки.

Методика проведення наукового дослідження. Методи аналізу наукової інформації, їх класифікація. Загальнонаукові методи.

Методи емпіричного дослідження. Методи теоретичного дослідження. Експеримент та його характерні особливості в процесі дослідження. Аналіз і синтез, індукція і дедукція, історичний і логічний методи дослідження.

Методи, що використовуються в науковому дослідженні з економіки.

Тема 4. Системний підхід до наукового дослідження

Системна організація наукового пізнання. Поняття системи, властивості систем. Цілісність і відмежованість. Еволюція системного підходу до наукових досліджень.

Основні принципи системного підходу до наукових досліджень: всебічність, єдність, субординація, динамічність системоутворюючі відносини, децентралізація.

Системний підхід як один з головних напрямків методології спеціального наукового пізнання. Методологічна специфіка системного підходу до аналізу економічних систем. Підприємство як економічна система.

Змістовий модуль 2. Організація наукового дослідження

Тема 5. Інформаційне забезпечення наукової роботи

Поняття та роль інформації в проведенні наукових досліджень. Функції наукової інформації. Достовірність, види та галузі інформації. Пошук документальної інформації з теми дослідження.

Процес збору та аналізу наукової інформації. Отримання і аналіз первинної інформації. Вторинна інформація. Інформація в інформаційно-пошукових системах бібліотек та установах науково-технічної інформації. Процес збору та аналізу наукової інформації.

Бібліографічні джерела інформації та автоматизовані системи обробки інформації на ЕОМ.

Економічна інформація, її класифікація та призначення у науково-дослідному процесі.

Тема 6. Підведення підсумків науково-дослідної роботи

Види систематизації результатів дослідження. Класифікація та структура наукових документів. Науковий результат: загально - пізнавальне, теоретичне та практичне значення. Формулювання узагальнюючих результатів дослідження. Наукові висновки і пропозиції. Невикористані резерви і втрачена вигода.

Ефективність наукових досліджень: економічна ефективність; соціально-економічна ефективність; зміцнення обороноздатності країни; престиж вітчизняної науки. Економічний ефект від впровадження: попередній, очікуваний, фактичний.

Обробка та оформлення таблиць, рисунків, креслень. Бібліографічний опис інформаційних джерел, які використовуються у науковій роботі.

Тема 7. Науково-дослідна робота студентів

Наукова творчість студентів. Форми завершення наукових досліджень у вищих навчальних закладах освіти.

Основні завдання та види навчально-дослідної роботи студентів: реферат, курсова роботи. Курсова робота: загальна характеристика, послідовність виконання, підготовчий етап, робота з текстом, оформлення.

Науково-дослідна робота студентів: наукова стаття, тези, наукова доповідь.

Дипломна робота магістра як завершальне наукове дослідження. Етапи написання, вимоги до виконання.

Формулювання основних результатів наукового дослідження. Підготовка до захисту дипломної роботи. Характерні недоліки при виконанні дипломної роботи.

II Конспект лекцій

Змістовний модуль 1. Наука і суспільство

Тема 1. НАУКА ЯК СИСТЕМА ЗНАНЬ

1. Предмет і сутність науки як сфери людської діяльності
2. Функції науки, її класифікація.
3. Історія становлення та розвитку науки.

Наука є складовою загальнолюдської культури, найвищим щаблем розумового розвитку людини, вершинним і найспецифічнішим досягненням людства. Як система накопичення знань наука спрямована на поглиблене вивчення явищ і процесів, що відбуваються у природі, суспільстві та мислені.

Наука тісно пов'язана із освітою, вони переплетені між собою. Продукти науки завжди були і основою сучасної освіти. І навпаки, науку творять високоосвічені, інтелектуально підготовлені для наукової діяльності члени суспільства. Як свідчить досвід 5-10% випускників вищих навчальних закладів стають вченими, тобто наукова діяльність стає їх професійною роботою. Тому навчальним планом передбачається вивчення студентами дисципліни «Основи наукових досліджень».

У розвитку суспільства наука має велике значення. Вона проникає як у матеріальні, так і в духовні сфери життя діяльності суспільства. Так економіка будь-якої держави залежить від успіхів розвитку та стану науково-технічного прогресу, в той же час на інтенсивність наукових досліджень та науково-технічних розробок впливає рівень економічного розвитку держави.

В Україні наукова діяльність регламентується Законом України «Про науково-технічну діяльність», який є основою цілеспрямованої політики в забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб суспільства.

Логічним завершенням наукових досліджень є матеріалізація ідей, впровадження наукових розробок у техніку і виробництво. Отже, наука розвивається у комплексі з технікою і виробництвом. У цьому комплексі наука посідає пріоритетне місце і розвивається прискореними темпами.

Однією з причин прискореного розвитку науки у складі комплексу є кумулятивний характер наукового знання. Це означає, що кожне покоління вчених працює, використовуючи досвід всіх попередніх поколінь.

Науку можна розглядати у різних вимірах:

- як специфічну форму суспільної свідомості, основу якої складає система знань;
- як процес пізнання закономірностей об'єктивного світу;
- як певний вид суспільного поділу праці;

– як важливий чинник суспільного розвитку і як процес виробництва нових знань і їх використання.

Тобто, поняття «наука» включає в себе як діяльність, спрямовану на здобуття нових знань, так і результат цієї діяльності – суму здобутих знань, що є основою наукового розуміння світу.

Таким чином наука – це динамічний розвиток системи знань про об'єктивні закони природи, суспільства і мислення, отриманих і перетворених у безпосередню продуктивну силу суспільства в результаті спеціальної діяльності людей. На відміну від міфології та релігії наука є об'єктивною, має апарат дослідження та певні схеми доведень, здатна відрізнити істинне знання від помилкового або суб'єктивного.

Метою науки є пізнання законів природи і суспільства, відповідний вплив на природу й отримання корисних суспільству результатів.

Предметом науки є пов'язані між собою форми руху матерії та особливості їх відображення у свідомості людей. Саме матеріальні об'єкти та об'єкти природи визначають існування багатьох галузей знань. Достовірність наукових знань визначається не лише логікою, а перш за все обов'язковою перевіркою їх на практиці.

Структура наукових знань складається з таких основних елементів як наукова ідея, гіпотези, теорія, закони тощо.

Наукова ідея – інтуїтивне пояснення явищ без проміжної аргументації, без осмислення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робляться висновки. Вона ґрунтується на вже існуючих знаннях, народжується з практики, спостереження навколишнього світу і потреб людини. Свою матеріалізацію ідея знаходить у гіпотезі.

Гіпотеза – наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ, (процесів) або причин, які зумовлюють даний наслідок. Гіпотеза є складовою теорії, як вихідний момент пошуку істини, яка допомагає економити час, цілеспрямовано зібрати і згрупувати факти, дослідити їх, визначити закономірності розвитку і сформулювати закони.

Закони виражають певний внутрішній суттєвий зв'язок явищ, процесів і особливостей матеріальних об'єктів, внутрішні зв'язки у природі, суспільстві і мисленні. Наукові закони існують об'єктивно, незалежно від свідомості людей, як відбиття необхідних, суттєвих, внутрішніх відносин між властивостями речей або явищ, або різноманітними тенденціями їх розвитку. Вони не створюються людьми, а тільки відкриваються, формулюються таким чином, щоб відбивали реалії об'єктивного світу і були точним їх відображенням.

Наука ґрунтується на науковій теорії, яка є найвищою формою узагальнення і систематизації знань. Наука – це сукупність теорій. Теорія являє собою систему узагальнених знань, пояснення тих чи інших сторін дійсності. Теорія є духовним, розумовим відображенням і відтворенням об'єктивної реальної дійсності. Вона є найважливішою формою узагальнення пізнавальної діяльності і систематизації знань. Систему наукових знань утворюють виявлені факти, їх понятійний, якісний і кількісний опис, а також емпіричні закономірності, що були встановлені шляхом їх аналізу.

Практика і її результати в узагальненому вигляді є невід'ємною складовою кожної теорії.

Отже, під теорією розуміють вчення про узагальнений практичний досвід, тобто теорія будується на результатах, отриманих на емпіричному рівні досліджень.

Наука виконує такі соціальні функції:

- пізнавальну – задоволення потреб людини у пізнаванні законів природи і суспільства. Зі світоглядної точки зору наука як сума знань дає наукову картину світу, як цілісну систему уявлень про світ, його властивості та закономірності розвитку;

- культурно-виховну – розвиток культури, гуманізація виховання та формування нової людини;

- практично-прикладну – удосконалення виробництва і системи суспільних відносин, тобто безпосередньої виробничої сили матеріального виробництва.

- прогностичну – дозволяє передбачати явища на основі використання наукових положень при розробці прогнозів та програм соціально-економічного розвитку, уможлиблює передбачення на підставі наукових закономірностей майбутній стан об'єкта.

Практичне застосування висновків науки, її суспільна роль потребують класифікації наук. Класифікація наук – розкриття їх взаємозв'язку на основі певних принципів та вираження зв'язку наук у вигляді логічно обґрунтованого їх розташування. В залежності від матеріальних об'єктів природи визначають існування багатьох галузей знань, об'єднаних у три великі групи наук, які розрізняються за предметами та методами дослідження:

- природничі (фізика, хімія, біологія, географія, астрологія та ін.) тобто науки, предметом яких є різні види матерії та форми їхнього руху, їх взаємозв'язки та закономірності;

- суспільні (економічні, філологічні, філософські, логічні, психологічні, історичні, педагогічні та ін.) – це науки, предметом яких є дослідження соціально-економічних, політичних та ідеологічних закономірностей розвитку суспільних відносин;

- технічні (радіотехніка, машинобудування, літакобудування), предметом яких є дослідження конкретних технічних характеристик і їх взаємозв'язки.

На межі між природничими, суспільними, технічними науками розвиваються нові суміжні галузі науки, як технічна кібернетика, ергономіка, біоніка, біофізика, технічна естетика та інші.

Щодо практики наукові галузі поділяються на:

- теоретичні, фундаментальні, що досліджують основні закони та принципи реального світу;

- прикладні, які вивчають безпосереднє застосування результатів наукового пізнання для вирішення конкретних виробничих та соціально-практичних проблем.

Кожна група наук, у свою чергу може бути піддана більш докладному членуванню. Проте, як би не поділялися науки, наука одна і єдина. Кількість

наук постійно зростає, створюються нові, всі вони пов'язані в єдину наукову побудову і не можуть логічно суперечити одна одній.

Історія зародження й розвитку науки нараховує багато століть. На зорі свого розвитку людство поліпшувало умови життя за рахунок пізнання і незначного перетворення навколишнього світу. Століттями і тисячоліттями нагромаджений і, відповідно, узагальнений досвід передавався наступним поколінням. Механізм успадкування нагромадженого досвіду поступово удосконалювався за рахунок встановлення певних звичаїв традицій, звичаїв, писемності. Так історично виникла перша форма науки – наука античного світу, предметом вивчення якої була вся природа в цілому, вона ще не поділялася на окремі сфери і мала риси натурфілософії, природа розглядалася цілісно. Методом пізнання був метод наївної діалектики і безпосереднє спостереження.

У V - VI ст. до н.е. із натурфілософської системи античної науки в самостійну галузь пізнання починає виділятися математика, потім астрологія. З другої половини XV ст. в епоху Відродження починається період значного розвитку природознавства як науки, початок якого характеризується нагромадженням значного фактичного матеріалу про природу, отриманого експериментальними дослідженнями. Проходить подальша диференціація науки; в університетах починають викладати основи фундаментальних наукових дисциплін - математику, хімію, фізику.

У XV -XVIII ст. наука починає перетворюватись у реальну базу наукового світогляду, а у кінці XVIII ст. - початку XIX ст. – відбулась промислова революція, яка ознаменувалась винаходом парової машини, відкриттям електричного струму і явища електромагнітної індукції. Стрибок у розвитку науки сприяв процесу подальшої її диференціації.

У середині XX ст. розпочалася науково-технічна революція, яка являє собою корінне, якісне перетворення продуктивних сил. У цей період провідну роль посідає наука щодо техніки і виробництва. Фізика переступила поріг мікросвіту, був відкритий електрон, закладені основи квантової механіки. На основі досягнень математики, фізики, хімії, біології та інших наук одержали розвиток молекулярна біологія, генетика, хімічна фізика, кібернетика, біокібернетика, біоніка тощо. Наукові результати привели до впровадження ряду технічних рішень.

На початку XXI ст. наука продовжує розвиватись випереджаючими темпами і набуває певних особливостей. Основними з них є:

- Подальша диференціація та інтеграція науки. Диференціація науки є об'єктивною, вона обумовлена практично невичерпними об'єктами пізнання, потребами практики і розвитку самої науки.

- Прискорений розвиток природознавчих наук. Природознавчі науки, вивчаючи базові структури природи, закономірності їх взаємодії та управління є фундаментом науки в цілому і розвиваються випереджаючими темпами.

- Математизація наук. Математика є мозком науки і душею техніки. Математизація науки сприяє комп'ютеризації, посиленню зв'язку між наукою, технікою і виробництвом. Математика підвищує вимоги до корисності

поставлених завдань, підвищує рівень узагальнень, ефективності пояснюючих і прогнозованих функцій науки.

- Посилення зв'язку науки, техніки і виробництва. Нові види виробництва і технологічні процеси спочатку атомної енергетики, отримання надтвердих матеріалів, роботизація, створення штучного інтелекту, нанотехнології. IT-технології – все це ілюструє наведене вище. Відбувається також процес зменшення терміну між науковими відкриттями і впровадженням їх у виробництво.

Тема 2. ПРОЦЕС НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Поняття процесу наукового дослідження.

2.2. Обґрунтування теми, об'єкт, предмет та завдання дослідження.

2.3. Основні етапи дослідження.

Наука складає суть людських знань, упорядкованих згідно з певними принципами, закономірностями і зв'язками. За своїм походженням, розвитком та використанням наука є суспільною. Будь-яке наукове відкриття є загальною працею, сумарним відтворенням людських успіхів у пізнанні світу, тобто вона носить суспільний характер. Розкриваючи закономірні зв'язки дійсності, наука виражає їх в абстрактних поняттях, схемах. Тому істинне наукове теоретичне знання є об'єктивним, незалежним від праць і відкриттів учених. Істинні знання існують як система принципів, закономірностей, законів, основних понять, наукових фактів, теоретичних положень і висновків.

Процес наукового пізнання є складним діалектичним процесом поступового відтворення у свідомості людини суті процесів і явищ навколишнього середовища. У процесі пізнання людина освоює світ, перетворює його для поліпшення умов свого життя.

Основою, рушійною силою пізнання є практика, яка дає науці фактичний матеріал, що потребує теоретичного осмислення. Пізнання виростає з практики, але потім саме спрямовується на практичне оволодіння дійсністю. Від практики до теорії і від теорії до практики, від дії до думки і від думки до дійсності – така загальна закономірність поведінки людини в навколишній дійсності. Практика є початком, вихідним пунктом і одночасно природним завершенням будь-якого процесу пізнання. Таким чином, процес пізнання включає в себе накопичення фактів. Але систематизації та узагальнення, без логічного осмислювання фактів не може існувати ніяка наука. Окремо взяті факти ще не наука. Факти стають складовою частиною наукових знань, якщо вони виступають у систематизованому узагальненому вигляді.

Формою розвитку науки є наукове дослідження, тобто вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на них різних чинників, а також вивчення взаємодії між явищами за допомогою наукових методів з метою отримання доведених і корисних для науки і практики рішень з максимальним ефектом.

Наукове дослідження – цілеспрямоване пізнання, результатом якого виступають система понять, законів і теорій.

Розрізняють два види наукових досліджень: фундаментальні та прикладні.

Фундаментальні дослідження – наукова теоретична та експериментальна діяльність, спрямована на здобуття нових знань про закономірності розвитку та взаємозв'язку природи, суспільства, людини.

Прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на здобуття та використання знань для практичних цілей. Наукові дослідження здійснюються з метою одержання наукового результату.

Будь-яке наукове дослідження передбачає дотримання таких рекомендацій:

- нічого не сприймати за істину, що не є достовірним і аксіоматичним;
- складні питання розділяти на стільки частин, скільки потрібно для вирішення проблеми;
- починати дослідження з найпростіших і найзручніших для пізнання речей до складних і важких;
- зупинитись на всіх подробицях, на все звертати увагу, щоб бути впевненим, що нічого не випущено;

У науці недостатньо встановити новий науковий факт, досить важливо дати йому пояснення з позицій науки, показати його загально-пізнавальне, теоретичне або практичне значення, а також завчасно передбачити невідомі раніше нові процеси та явища.

Кожне наукове дослідження у тому числі і економічне починається з виділення і постановки наукової проблеми, яка викликана або назрілими запитамі практики, або вимогами теорії й пов'язана з необхідністю вирішення суперечності між старими поняттями і новими науковими фактами. Деякі факти ще можуть бути недостатньо пояснені в науці, теоретично малообґрунтовані. Отже, в основу об'єктивності наукової проблеми покладено суперечність між теорією і фактами.

Проблема – це наукова задача, яку потрібно вирішити в процесі наукового дослідження. Під проблемою, як правило, розуміють сукупність теоретичних і практичних завдань, необхідність виконання яких постає перед дослідником. У економіці проблема може виникнути тоді, коли фінансово-господарська практика стикається з труднощами і суперечностями у процесі господарювання.

Вибір наукової проблеми дослідження обґрунтовується її актуальністю, тобто тим, наскільки розв'язок цієї проблеми буде сприяти успішному результату. Актуальність теми дослідження повинна відповідати на питання: чому цю проблему в даний час необхідно вивчати, а також визначати відповідність теми її соціальному запиту та запитам практики. Наприклад, актуальність теми управління витратами на підприємстві обумовлена потребами підвищення конкурентоспроможності підприємницьких структур. Важливою передумовою для цього є оптимізація витрат підприємства за усіма статтями та елементами. Це надає можливості для досягнення бажаного рівня фінансової результативності та раціонального розподілу обмежених ресурсів.

Таким чином, виконання наукового дослідження обов'язково починається з вибору проблеми і формулювання теми дослідження.

Наступним кроком є формування мети і завдання дослідження.

Мета має містити всебічне, достовірне вивчення визначеного об'єкта, його структури, характеристик, зв'язків на основі наукових принципів і методів пізнання, впровадження у виробництво корисних результатів.

У процесі наукового дослідження слід обов'язково розрізняти поняття «об'єкт» та «предмет» дослідження.

Об'єктом дослідження є процес або явище, що зумовлює проблемну ситуацію, яку обрано для вивчення. Об'єктом наукового дослідження є навколишній матеріальний світ та форми його відображення у людській свідомості людей, які існують незалежно від нашої свідомості, відбираються відповідно до мети дослідження.

Залежно від ступеня складності є прості і складні об'єкти дослідження. Відмінність між ними визначається кількістю елементів та видом зв'язку між ними. Наприклад, простим об'єктом дослідження в економіці є рівень інформаційного забезпечення дослідження, складним – ефективність процесу дослідження, де необхідно надати економічне обґрунтування результатів наукового дослідження.

У першому випадку досліджується забезпечення навчальною літературою, згідно з переліком дисциплін навчального плану, в другому – визначається вплив численних факторів на кінцевий результат наукового дослідження.

Під предметом дослідження розуміється те, що знаходиться в межах об'єкта і завжди співпадає з темою дослідження. Один і той самий об'єкт може бути предметом різних досліджень, тобто предмет – це саме та частка (складова) об'єкта, яка обрана для дослідження. Предметом наукового дослідження є закономірності функціонування та розвитку об'єкта, різноманітні його якості, властивості тощо. Предмет дослідження відображає те, «що» саме досліджується.

Предметом дослідження є досліджувані з певною метою властивості, характерні для наукового пізнання, це визначення певного «ракурсу» дослідження як припущення про найсуттєвіші для вивчення обраної проблеми характеристики об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження, як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне і часткове.

У процесі науково-дослідної роботи дослідник повинен:

- розглядати об'єкт і предмет, враховуючи їх безперервний розвиток, ґрунтуватись на зв'язку теорії з практикою;
- досконало досліджувати і відбирати найсуттєвіші фактори, які впливають на об'єкт дослідження;
- у повному обсязі вивчати і враховувати вплив оточуючого середовища на об'єкт и предмет наукового дослідження.

Отже, науково-дослідна робота – це тривалий і складний процес, який починається з виникнення ідеї, і проходить такі головні етапи:

- виникнення ідеї, формулювання теми;
- формулювання мети та завдань дослідження;
- ознайомлення з існуючими дослідженнями за обраною темою;

- вибір методів дослідження;
- теоретичні дослідження;
- узагальнення наукових фактів і результатів;
- аналіз та оформлення наукових досягнень;
- впровадження та визначення ефективності наукових досліджень;

Кінцевим результатом наукової роботи є формулювання нового знання, одержаного в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації.

3. ОСНОВИ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Поняття методології та методика наукової діяльності.

3.2 Методи наукового дослідження

3.3 Характеристика основних методів економічного дослідження.

Питання методології науки досить складне, оскільки воно тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як вчення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базуються дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів. Тобто сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь певній науці.

Отже, методологія може бути розглянута з двох точок зору:

- як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в тій чи іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві тощо);
- як вчення про методи пізнання та перетворення дійсності, або це вчення про загальну теорію методу.

Нині методологія виступає як окрема наукова дисципліна, яка вивчає технологію проведення наукових досліджень, опис і аналіз етапів досліджень тобто як загальна теорія методу. Філософський рівень методології функціонує у вигляді загальної системи принципів діалектики. Вона формує світоглядну концепцію світової науки, тобто основні вихідні теоретичні положення, що затвердилися і становлять її теоретичний фундамент.

Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності. Діалектика виступає як знаряддя пізнання у всіх галузях науки і на всіх етапах наукового дослідження. Будь-яке наукове дослідження має враховувати вимоги загальної методології, яка вимагає діалектичного підходу до вивчення причинно-наслідкових зв'язків, об'єктивності в оцінюванні дійсності.

Головною метою методології є вивчення тих засобів, методів та прийомів наукового дослідження, за допомогою яких дослідник одержує нові знання про реальну дійсність.

Предметом вивчення методології є конкретні методи науки, тобто прийоми, способи дослідження явищ, які визначають підхід до встановлення істини, а також сфери їх застосування.

Методологія виконує такі основні функції:

- вивчення способів отримання наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;
- визначення певного шляху, на якому досягається науково-дослідна мета;
- забезпечення всебічності отримання інформації щодо процесу чи явища, яке вивчається;
- введення нової інформації до фонду теорії науки;
- уточнення, збагачення, систематизація термінів і понять у науці;
- створення системи наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах і логіко-аналітичному інструменті наукового пізнання.

У методології наукових досліджень розрізняють два рівні пізнання:

- теоретичний – висунення і розвиток наукових гіпотез і теорій, формулювання законів та виведення з них логічних висновків, зіставлення різних гіпотез і теорій;
- емпіричний – спостереження і дослідження конкретних явищ, експеримент, а також групування, класифікація та опис результатів дослідження і експерименту, впровадження їх у практичну діяльність.

Конкретно-наукові (емпіричні) методи наукового пізнання – це специфічні методи конкретних наук, у тому числі економічних. Ці методи залежать від цільової функції науки і характеризуються взаємним проникненням до однорідних галузей наук.

Кожна наука включає методи дослідження, характерні не тільки лише для цієї області дослідження, а і такі, що можуть бути використані для різних областей дослідження.

Дотримання у процесі дослідження вимог методології супроводжуються формуванням методики. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом.

Методика – це фіксована сукупність прийомів практичної діяльності, що призводить до заздалегідь визначеного результату. Методика відіграє значну роль в емпіричних дослідженнях (спостережні та експериментні). На відміну від методу у завдання методики не входить теоретичне обґрунтування отриманого результату, вона концентрується на технічній стороні експерименту і на регламентації дій дослідника.

У науці використовується багато різноманітних методів, підходів і прийомів, які тісно між собою пов'язані логічно, структурно і у процесі дослідження. Тобто вони утворюють систему методів. Кожна наука має свою систему методів пошуку і обґрунтування наукової істини.

Метод наукового дослідження – це система розумових і практичних операцій, які спрямовані на розв'язання певних пізнавальних завдань для досягнення поставленої мети.

Функція методу полягає в тому, що з його допомогою отримують нову інформацію про навколишню дійсність, заглиблюються в сутність явищ і процесів, розкривають закони і закономірності розвитку, формування і функціонування об'єктів, які досліджуються. Тому, від правильності обраного методу, якості його застосування залежить істинність отриманого знання.

Методи наукового пізнання поділяються на загальнонаукові, які можуть застосовуватись у гуманітарних, природничих та технічних науках, а також конкретно-наукові або специфічні, які використовуються у конкретних галузях науки : математика, біологія, економіка, соціологія тощо.

Загальнонаукові методи, в свою чергу, поділяються на:

– методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, узагальнення, експеримент);

– методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання);

– методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, та інші).

Методи емпіричного дослідження містять:

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які є об'єктами дослідження. Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей об'єктивних явищ.

Експеримент – науково-поставлене дослідження у спеціально створених і контрольованих умовах.

До методів, що застосовують як на емпіричному так і теоретичному рівнях досліджень, належать абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання та ін.

Абстрагування – це уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків і відношень між ними та виділення декількох сторін, які цікавлять дослідника.

Аналіз – це метод пізнання, який дає змогу поділити предмет на частини з метою його детального вивчення. Синтез є наслідком з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле.

Аналіз та синтез взаємопов'язані, вони являють собою єдність протилежностей. Залежно від рівня пізнання об'єкта та глибини проникнення в його сутність застосовуються аналіз і синтез різного роду.

Індукція являє собою умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас в цілому.

Дедукція – це такий умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини.

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких неможливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження.

Особливе місце у науці належить науковим дослідженням в галузі економіки, які розкривають зміст явищ і процесів та можуть передбачати їх майбутні зміни за формою і суттю.

Економічний процес – це закономірна, послідовна зміна явищ від простого до складного, характерною рисою якої є відмирання старого і виникнення нового явища. Кожне явище і процес містить сукупність глибинних явищ, відносин, закономірностей і законів, які визначають тенденцію їх розвитку.

Для пізнання економічних явищ і процесів проводяться економічні дослідження – це вивчення за допомогою певних методів суті явищ, процесів з метою раціональної оптимізації цілеспрямованої діяльності людей у матеріальному виробництві.

Економічне дослідження містить: вибір теми, формування цілей дослідження, гіпотези, складання програми, нагромадження фактів, приведення їх у певний порядок, сталі теоретичні узагальнення, перевірку теоретичних висновків, розробку заходів з використання їх на практиці.

Дослідження в економіці передбачають використання всієї сукупності загальнонаукових методів, які розглянуто в попередньому питанні, а також специфічних методів аналізу економічних явищ та процесів. Серед них:

Метод економіко-статистичного аналізу містить сукупність теоретичних та емпіричних прийомів та інструментів у їх логічній послідовності застосування для досягнення поставленої мети наукового дослідження.

Економічне прогнозування – метод наукового дослідження, який полягає у передбаченні та використанні сукупності засобів і прийомів мислення, що дають змогу вивести судження певної достовірності стосовно майбутнього розвитку об'єкта. Це відбувається на основі аналізу ретроспективних, екзогенних (зовнішніх) та ендогенних (внутрішніх) даних, а також з урахуванням їх змін у певному періоді часу вивести судження певної достовірності стосовного майбутнього розвитку об'єкта.

Факторний аналіз – метод, основним завданням якого є перехід від первинної системи багатьох взаємопов'язаних факторів щодо досить малої кількості (прихованих) факторів.

Наприклад, продуктивність праці на підприємствах залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів (рівня освіченості співробітників, коефіцієнта зміни обладнання, термінів експлуатації, обладнаної кількості місць у ідальнях тощо). Факторний аналіз дає змогу встановити вплив на динаміку

продуктивності праці узагальнених факторів (наприклад, розміру підприємства, рівня організації праці, характеру продукції), які безпосередньо не досліджувались.

Метод експертних оцінок – це комплекс логічних і математичних процедур, метою проведення яких є отримання від висококваліфікованих фахівців інформації до того чи іншого питання, а також проведення обґрунтованого вибору раціонального рішення у тій чи іншій сфері людської діяльності за умови, коли більш точні методи застосовувати неможливо або економічно недоцільно.

Системний метод – полягає у розгляді об'єкта дослідження як системи, що об'єднує певну множину взаємодіючих елементів в єдине ціле; взаємозв'язок системи та її складових підпорядковується діалектиці цілого і часткового, загального і окремого. Більш детально цей метод розглянуто у наступній темі.

4. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

4.1. Становлення та розвиток системного підходу.

4.2. Сутність та мета системного методу.

4.3. Основні принципи системного підходу, його роль у науковому пізнанні.

Стихійне неусвідомлене використання елементів системності в окремих галузях пізнання розпочалося ще з епохи античності. Основною змістовною складовою понять «системний підхід», «системний аналіз» є термін «система». Вперше він з'явився в Давній Греції і означав «сполучення», «організація».

У сучасному розумінні існує велика кількість визначень системи. Серед них можна виділити таке: система – це взаємозалежність і взаємодія частин у рамках цілого або цілісний набір елементів, взаємопов'язаних між собою задля реалізації функцій системи. Отже, система – це ціле, що складається із з'єднаних частин елементів, які знаходяться у співвідношеннях і зв'язках і утворюють визначену цілісність, тобто єдність.

Разом з тим система, як поняття, володіє двома протилежними властивостями;

- відмежованістю – це зовнішня властивість системи,
- цілісністю – її внутрішня властивість, що набувається в процесі розвитку. Система може бути відмежованою, але не цілісною (наприклад недобудований будинок), але чим більш система виділена, відмежована від середовища, тим більше вона внутрішньо цілісна, індивідуальна, оригінальна.

Ідея системної організації наукового пізнання почала ґрунтовно розроблятися у німецькій класичній філософії XVIII-XIX ст., представники якої зазначали, що будь-яка наука, постає як система, оскільки система є сукупністю ідей і принципів, котрі можна трактувати як ціле.

Системність наукових знань пов'язана з іменами Е. Канта (1724-1804) і Г. Гегеля (1770-1831), які запропонували історичне трактування системи

відповідно до принципу сходження від абстрактного до конкретного. Заслуга їх полягає у перетворенні проблеми системного характеру науково-теоретичних знань у методологічну, започаткували поняття цілого не як просту суму, а як функціональну сукупність, що формується під впливом певних, раніше заданих відношень між елементами.

На початку ХХ ст. наука піднялася на якісно новий щабель розвитку. Головним її надбанням стала проблема структурної організації та забезпечення функціонування складних системних об'єктів. З появою складних і великих технічних, соціальних та економічних систем, виникла потреба у спеціальному теоретичному обґрунтуванні методологічного характеру, розробці методів, які дали б змогу аналізувати складні проблеми як ціле, забезпечували би розгляд багатьох альтернатив. Так системний аналіз як нова методологія почав використовуватись, насамперед, для вирішення військових проблем. Однак швидко з'ясувалося, що цивільні проблеми, тобто проблеми фірм, маркетингу, аудиту, державного управління та інші не лише припускають, а й вимагають обов'язкового використання цієї методології. Системний підхід дуже швидко перетворився у важливий загальнонауковий метод пізнання. Тому в сучасній науці формуються та широко використовуються категорії системності. В результаті такого прогресу в процесах наукових досліджень центральне місце зайняв системний підхід.

Вагомий вклад у розвиток теорії систем вніс український вчений з світовим іменем В. І. Вернадський (1963-1945), який розвинув у 1930-ті роки концепцію про біосферу, в основу якої був покладений новий тип найскладніших системних об'єктів глобального масштабу – біогеоценоз. Ідеї системного підходу застосовуються в екології, фізіології, багатьох напрямках біології, фізики, хімії, а також у психології та суспільних науках.

Таким чином, системний підхід виник як реакція на бурхливий розвиток аналітичних підходів у науці, які все більше віддаляли творчу думку від проблеми «цілісного організму». Багато наук, пов'язаних із системними проблемами розвитку економіки, управління, планування, адміністративного менеджменту тощо, на початкових етапах свого розвитку застосували наукові підходи, методи і процеси аналізу природничих наук.

Системний підхід – один із головних напрямків методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженні певних об'єктів як складних систем. Системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення.

Методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що дослідження передбачає вивчення закономірностей і механізмів утворення складного об'єкта з певних складових. При цьому особлива увага звертається на різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, на процес об'єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає змогу виявити сутність цілісності системи.

Системна технологія використовується для розв'язання проблем, що виникають у виробництві та суспільних відносинах, які можна досліджувати

на основі теорії систем. Таким чином, у системному аналізі, в процесах управління системами, в дослідженні операцій, інформатизації тощо, системний підхід використовується для пошуку практичних розв'язань конкретних проблем і в тому числі у економіці.

Системний підхід у економічній теорії означає вивчення внутрішніх структурно-функціональних, причинно-наслідкових, ієрархічних, прямих і зворотних зв'язків. Саме пізнання цих зв'язків дає змогу виявити складні процеси розвитку виробничих відносин, з'ясувати природу багатьох економічних процесів і явищ.

Системний підхід не існує у вигляді чіткої методики з визначеною логічною концепцією. Він містить принципово нову головну установку, спрямовану в своїй основі на виявлення конкретних механізмів цілісності об'єкта. Системний підхід визначає також необхідність розчленовування досліджуваних багатокомпонентних об'єктів, на основі принципу найбільшої важливості зв'язків для системи при різноманітності їхніх типів у кожній конкретній складовій системи. Використовується для розв'язання проблем, що виникають у економічних та суспільних відносинах, які можна досліджувати на основі теорії систем. Таким чином, у системному аналізі, в процесах управління системами, в дослідженні операцій, інформатизації тощо системний підхід використовується для пошуку практичних розв'язань конкретних проблем. При цьому він базується на використанні певних принципів.

Принципи системного підходу – це загальні положення, що відображають відношення, абстраговані від конкретного змісту наукових і прикладних проблем. Для вирішення конкретної наукової проблеми або проблемної ситуації принципи системного підходу повинні конкретизуватися, причому конкретизація визначається об'єктом і предметом наукового дослідження. В дослідженні складних систем необхідно виявити суттєві особливості проблеми, врахувати найважливіші взаємозв'язки на основі інтерпретації системних принципів до конкретних умов, що дає можливість досліднику піднятися на вищий рівень розуміння системи загалом, вийти за межі її розгляду «зсередини». Адекватне застосування принципів системного підходу при дослідженні різних систем сприяє розвитку в дослідника особливого, системного типу мислення.

У науковій літературі до основних принципів системного підходу належать:

- Принцип остаточної (глобальної, генеральної) мети передбачає, що функціонування та розвиток системи і всіх її складових повинні спрямовуватися на досягнення певної глобальної (генеральної) мети. Всі зміни, вдосконалення та управління системою потрібно оцінювати з цієї точки зору.

- Принципи єдності, зв'язаності і модульності – система розглядається «ззовні» як єдине ціле (принцип єдності), водночас необхідний «погляд зсередини», дослідження окремих взаємодіючих складових системи (принцип

зв'язаності). Модульність передбачає розгляд складових системи її входів і виходів, тобто абстрагування від зайвої деталізації.

- Принцип ієрархії – виявлення або створення у системі ієрархічних зв'язків, модулів, цілей. В ієрархічних системах дослідження, як правило, розпочинається з «вищих» рівнів ієрархії.

- Принцип функціональності – структура системи тісно пов'язана та обумовлюється її функціями, отже, створювати та досліджувати систему потрібно після визначення її функцій. У разі появи нових функцій системи доцільно змінювати її структуру, а не намагатися «прив'язати» цю функцію до старої структури.

- Принцип розвитку – здатність до вдосконалення, розвитку системи за умови збереження певних якісних властивостей. При створенні та дослідженні штучних систем межі розширення функцій системи та її модернізація повинні визначатись їхньою доцільністю.

- Принцип децентралізації – розумний компроміс між повною централізацією системи та здатністю реагувати на вплив зовнішнього середовища окремими частинами системи.

Сучасний етап розвитку науки вимагає адекватного застосування системних принципів при дослідженні складних систем.

Змістовий модуль 2. Організація наукового дослідження

5. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ

5.1. Сутність, види та джерела інформації

5.2. Пошук, накопичення та обробка наукової інформації.

5.3. Економічна інформація, її класифікація та призначення у науково-дослідному процесі.

Інформація – це певні відомості про об'єкти, явища навколишнього середовища, їх параметри, якість і стан. Інформація створюється в результаті діяльності наукових колективів, окремих вчених і фіксується в системі точних понять, тверджень, теорій, гіпотез.

Рівень розвитку науки значною мірою визначається характером, достовірністю, цільовим призначенням інформації, яка одержана в результаті пізнання. Інформація є теоретичним і експериментальним підґрунтям для досягнення мети наукових досліджень і вирішення поставлених завдань. Вона є доказом обґрунтованості наукових положень, їх достовірності і новизни. Існує думка, що вирішення науково-технічних проблем на 90% залежить від інформації і тільки на 10% – від інтуїції. У сьогоdnішньому світі часто інформація стає дорожчою від грошей.

Інформація є загальнонауковим поняттям, яке містить не тільки відомості, а й збір, збереження та переробку отриманих даних. Отримання, поширення і використання інформації мають суттєвий вплив на розвиток науки. Наукова

інформація поширюється в часі і просторі за певними каналами, засобами та методами.

Залежно від нагромадження, використання, призначення і сприйняття наукова інформація класифікується на:

- технічну інформацію – яка характеризує фізичні процеси у різних об'єктах при створенні продукції із вихідних компонентів;
- економічну інформацію – це відомості про економічний розвиток суспільства і його ефективність;
- соціальну інформацію – відомості про людину, колектив і суспільство в цілому, як об'єкт дослідження.

Структурною одиницею інформаційних ресурсів є науковий документ. Він відображає конкретну наукову ситуацію на всіх етапах наукового дослідження: від виникнення ідеї до створення, перевірки теорії та практичного її впровадження. Документ у науці – це матеріальний об'єкт з інформацією про факти, події, явища об'єктивної дійсності та розумової діяльності людей, яка закріплена створеним людиною способом передачі та зберігання у часі і просторі.

За способом фіксації інформації класифікація документів відбувається на основі багатьох критеріїв. Наукові документи поділяються на:

- письмові (матеріали архівів, преси, довідники, художня література, особисті документи);
- статистичні (документи, в яких форма подачі інформації в основному цифрова);
- документи, які передають інформацію у закодованому вигляді за допомогою електронної техніки. Форма документа значною мірою визначає спосіб його аналізу.

За джерелами отримання інформація поділяється на первинну і вторинну:

- Первинна інформація – це вихідна інформація, яка є результатом безпосередніх соціологічних, експериментальних досліджень або вивчення практичного досвіду (це фактичні дані, зібрані дослідником, їх аналіз і перевірка).
- Вторинна інформація – це результат аналітичної обробки та публікації інформації з теми дослідження (це опубліковані документи, огляд інформації з теми тощо).

Головною вимогою дослідника до інформації якості її достовірність. Достовірність – це достатня правильність, доказ того, що названий результат (закон, сукупність фактів) є істинним, правильним. Достовірність результатів і висновків обґрунтовується експериментом, логічним доказом, аналізом літературних та архівних джерел, перевірених на практиці. Існує три групи методів доказу достовірності інформації: аналітичні, експериментальні та підтвердження практики.

Наукова інформація у процесі наукового дослідження виконує кілька найважливіших функцій:

- функція відображення – це здатність відображати істотні аспекти природної та соціальної реальності виробничої і комерційної діяльності;

- кумулятивна функція – здатність нагромаджувати відомості про об'єкти;

- комунікативна функція – це передання відомостей від суб'єкта до суб'єкта, що забезпечує їхню взаємодію;

- функція актуалізації – це актуалізація проблем, подій і процесів.

Використання інформації розпочинається з інформаційного пошуку.

Інформаційний пошук – це сукупність операцій, спрямованих на пошук документів, які потрібні для розробки теми проблеми.

При пошуку інформації слід дотримуватись певних умов її формування:

- актуальність і достовірність;

- відтворення об'єктивного стану і розвитку об'єкта;

- інформаційна єдність і релевантність даних (одержання інформації за запитом користувача, включаючи роботу з даними, які не належать до дослідження).

При вивченні літератури за обраною темою використовується не вся інформація, що міститься в ній, а лише та, яка має безпосереднє відношення до теми. Критерієм оцінки прочитаного є можливість його практичного використання в роботі.

Особливе місце серед книжок, які використовуються в сфері наукової інформації, посідають підручники і посібники – неперіодичні видання, в яких містяться систематизовані відомості наукового і прикладного характеру, викладені у доступній формі як для викладачів, так і для студентів.

Найбільш оперативним джерелом науково-технічної інформації є періодичні видання, які виходять через певний проміжок часу, з постійним для кожного року числом номерів, але не повторюються за змістом, маючи однакову назву. Традиційними видами періодичних видань є журнали і газети. До періодичних також належать збірники наукових праць науковців ВНЗ, науково-дослідних інститутів.

Характерною особливістю сучасного розвитку науки є значна кількість наукових документів, які одержані в результаті науково-дослідної роботи. Щорічно в світі видається понад 500 тисяч книг із різних галузей знань, велика кількість журналів, каталогів, довідників тощо. Обсяги нової інформації безперервно зростають, зростає і швидкість її розповсюдження.

У кінці ХХ століття створено світову систему Internet, яка об'єднує більше 30-ти мільйонів користувачів із 100 країн світу, що підтверджує стан і напрям розвитку інформатизації сучасного світу. Найбільш важливою галуззю використання комп'ютерів є створення глобальних телекомунікаційних мереж, які б об'єднували людство в єдиний інформаційний союз. Глобальна мережа Internet – це всесвітнє об'єднання регіональних і корпоративних мереж, що створюють єдиний інформаційний простір завдяки використанню стандартних протоколів передачі інформації. Слід зазначити, що з розвитком електронних засобів інформації актуальність документальних джерел не знижується і потреба в них не зменшується.

Традиційним засобом передачі та збереження інформації є приведення в порядок документальних фондів. Найбільш поширеною є Універсальна

десятина класифікація (УДК), яка використовується більш ніж в 50-ти країнах світу і юридично є власністю Міжнародної федерації документації (МФД), яка відповідає за розробку таблиць УДК, їх стан і видання.

УДК – це міжнародна універсальна система, яка дозволяє детально представити зміст документальних фондів, забезпечити оперативний пошук інформації, має можливість свого розвитку і самовдосконалення. Вона складається із основної і допоміжної таблиць. Основна таблиця містить поняття і відповідні їм індекси, за допомогою яких систематизують знання людства.

Кожен наступний крок на шляху до прогресу досягається важче, оскільки не тільки значно зростає обсяг інформації, але й відбувається її старіння. Тому для прискорення і ефективного відбору потрібної інформації в Україні створена загальнодержавна служба науково-технічної інформації (НТІ).

Розв'язування завдань організаційно-економічного управління суспільним виробництвом забезпечує економічна інформація. Вона є інструментом управління і водночас належить до його елементів, тому економічну інформацію потрібно розглядати як один із різновидів управлінської інформації.

Економічна інформація – це сукупність відомостей даних, які відображають стан або визначають напрям змін і розвитку економіки та її галузей, а також окремих господарюючих суб'єктів. Використовується в усіх галузях економіки, всіх органах загальнодержавного управління.

Науково-економічна інформація має деякі особливості :

- відображує діяльність різних галузей економіки на рівні підприємств, об'єднань, галузей;
- використовує натуральні, умовні і вартісні вимірники;
- фіксується на матеріальних носіях (документах, магнітних стрічках, дисках тощо);
- є масовою і об'ємною;
- потребує багаторазового групування, арифметичної і логічної обробки для управління;
- характеризується необхідністю збереження, циклічністю у виникненні і обробці у встановлених часових межах;
- виступає активною щодо впливу на господарський механізм.

Економічну інформацію розрізняють за належністю до сфери матеріального виробництва і невиробничої сфери, за галузями народного господарства і підгалузями згідно з прийнятим групуванням господарства. Окрім того, розрізняють нормативну і довідкову інформацію.

Нормативна використовується при формуванні цін, тарифікації, містить всілякі норми і нормативи, розцінки, тарифи, а також деякі інші дані. Разом з нормативною формується довідкова інформація (включає назву підприємств, міністерств, відомств), яка, разом із нормативною, створює особливі фонди нормативно-довідкової інформації (НДІ), призначені для розв'язання різноманітних управлінських задач.

За місцем утворення інформація для економічного аналізу поділяється на внутрішню й зовнішню. Внутрішня інформація – це сукупність даних, що виникають на самому об'єкті і характеризують його діяльність. Формуються на стадії бухгалтерського та статистичного обліку. Частина їх фіксовано на машинних носіях, частину тільки на паперових документах. Зовнішня інформація виникає за межами об'єкта і має безпосереднє відношення до досліджуваної предметної області.

У науковому дослідженні особливе місце належить аналітичній інформації, джерела отримання якої обираються з одного або кількох різновидів економічної інформації (планової, облікової, нормативної, прогнозної). Аналітична інформація нагромаджується, зберігається та використовується відповідно до планів та програм аналітичної роботи на підприємстві згідно з визначеною організаційною формою.

За стадіями утворення економічну інформацію поділяють, як і всю іншу, на первинну та вторинну. Первинна інформація відображає виробничо-господарські процеси в момент їх проходження. Тому первинне формування такої інформації залежить від низки чинників, основними з яких слід вважати вид аналізу господарської діяльності, а також цілі та завдання. Вторинна інформація отримується після процедури математичної обробки та наступного використання результатів аналітичних розрахунків у інтересах управління. Залежно від здійснюваних в управлінні функцій розрізняють планову, облікову та регулюючу інформацію.

Планова інформація містить директивні вказівки про розвиток конкретного об'єкта управління та його складових.

Облікова інформація в системі економічної охоплює в середньому, відображає господарські процеси у вигляді натуральних, трудових і вартісних показників. Складовими частинами облікової інформації є бухгалтерські, звітно-статистичні та оперативні дані.

Регулююча інформація має на меті бути використаною задля прийняття рішень щодо регулювання параметрів виробництва або планових завдань.

Виробничо-господарська діяльність підприємства вимірюється численними економічними показниками, які утворюють відповідну систему. Від добору цих показників залежить глибина аналізу та обґрунтування висновків і заходів за результатами аналізу. Економічні показники можна поділити на: кількісні і якісні; натуральні, трудові, вартісні; абсолютні й відносні; загальні й часткові; планові (нормативні) і фактичні (звітні); основні й допоміжні; вихідні й розрахункові. Кожний показник системи має певний зміст і значення для аналізу. Для економічного аналізу важливе їх комплексне використання, яке забезпечує всебічне й об'єктивне дослідження господарської діяльності підприємства. Кількість показників може змінюватися через їх диференціацію (інтеграцію) залежно від цілей і змісту аналізу, глибини вивчення відповідних об'єктів та процесів.

Останнім часом набули широкого використання штрихові коди, які на міжнародному рівні застосовуються у виробництві, торгівлі, для митного контролю, статистики, обліку. Штрихове кодування сприяє автоматизованій

ідентифікації та електронному обміну даними, створенню інформаційної бази для контролю, аналізу та управління товарно-грошовим обігом. Єдиний код товару забезпечує вільний обмін електронною інформацією в процесі його виробництва, складування, транспортування, реалізації.

У науково-дослідницькій роботі використання економічної інформації потрібно на кожному етапі дослідження, починаючи від вибору теми до представлення результатів дослідження.

6. ПІДВИЩЕННЯ ПІДСУМКІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

6.1. Узагальнення, оформлення висновків і пропозиції за результатами дослідження

6.2. Ефективність наукового дослідження, її види та обґрунтування

За наслідками проведеного дослідження формулюються підсумки, які є найважливішими науковими та практичними результатами, одержаними у процесі наукового дослідження. Висновки – це короткий виклад отриманих наукових результатів, які формулюються за суттю поставленої наукової проблеми.

У висновку подаються узагальнення найістотніших положень наукового дослідження, підводяться його підсумки, підтверджується достовірність висунутих автором нових положень, а також висвітлюються питання, що ще вимагають доведення.

Загальні висновки і пропозиції стосуються насамперед:

- реалізації національних, корпоративних і особистих інтересів;
- дії у правовому колі;
- відповідності тактичних дій і стратегічних намірів;
- невикористаних резервів і втраченої вигоди;
- відповідності до світових аналогів;
- очікуваних наслідків (позитивних результатів, загроз і небезпек, можливих витрат тощо).

Головною умовою надання аналітичних висновків і пропозицій є їх глибока аргументованість за логікою економічних процесів, за конкретними розрахунками і виходячи із реальної практики. Визначені при цьому резерви втраченої вигоди розцінюють як напрямок вдосконалення організаційно-економічного механізму управління або покращення нормативно-правового регулювання економічних процесів. Позитивно оцінюється і використання зарубіжного досвіду, а також заслуговують на увагу оцінки ризиковості управлінських дій.

На ґрунті одержаних висновків можуть наводитись рекомендації, де визначають подальші роботи, які вважаються необхідними, приділяючи основну увагу пропозиціям щодо ефективного використання результатів дослідження чи розроблення. Вони повинні мати конкретний характер і бути повністю підтверджені. Заключення ні в якому разі не повинно повторювати

висновки. Воно зазвичай буває невеликим за кількістю сторінок, але містким за кількістю інформації. Добре написане заключення характеризується тим, що людина, незнайома з дослідженнями зданого напряму, прочитавши його, може уявити якісну сутність даної роботи (без її методичних і конкретних кількісних аспектів) і зробити певні висновки про можливі напрями подальших досліджень.

При оформленні звіту про результати наукового дослідження значна увага має бути приділена культурі мови, яка є одним із найважливіших показників культури науковця. Характерною особливістю наукової мови є формально-логічний спосіб викладу матеріалу, наявність обґрунтувань, доведень істини і основних висновків.

Культура оформлення наукових робіт передбачає також організацію їхнього бібліографічного апарату, яка досягається не лише шляхом ретельного відбору різних документів до списку літератури, а і правильним щодо міжнародних правил складанням цих списків.

Основним структурним елементом кожного списку літератури є бібліографічний опис, що являє собою сукупність бібліографічних відомостей про документ, його складову частину чи групу документів, які наведені за певними правилами і достатні для загальної характеристики та ідентифікації видання.

Літературні джерела, які цитуються, якщо вони використовуються один раз, можна вказати у виносках в тексті, а якщо їх багато і вони неодноразово повторюються в тексті, то варто вказати порядковий номер даного джерела за списком літератури, наведеному наприкінці роботи, ставлячи його в прямі дужки. Усі джерела повинні бути описані в порядку, прийнятому в українській бібліографії. В кожній позиції бібліографії мають бути зазначені: прізвище та ініціали автора, найменування книги, видавництво. Список літератури складається або за алфавітом прізвищ авторів, при цьому на початку вказуються вітчизняні джерела, а потім – іноземні, але за таким же самим, або за хронологічною ознакою.

Якщо потрібне посилання на визначену сторінку, то, наприклад [24, с. 189], означає, що посилання зроблене на сторінку 189 твору, що у списку літератури значиться під номером 24.

Якщо посилання дається на журнал, то варто вказувати прізвище і ініціали автора, найменування статті, найменування журналу, рік видання, номер журналу і сторінки, які займає в журналі стаття.

Найціннішою і обов'язковою частиною звіту про результат наукового дослідження є визначення та обґрунтування ефективності отриманих результатів.

Як відомо, ефективність наукових результатів залежить від виду дослідження до якого належить конкретна наука. Фундаментальні дослідження починають віддавати капіталовкладення лише через значний період після початку розроблення. Результати їх, як правило, широко застосовують у різних галузях, іноді в тих, де їх зовсім не очікували. Тому часом нелегко планувати результати таких досліджень. Фундаментальні

теоретичні дослідження взагалі важко оцінити кількісними критеріями ефективності. Зазвичай можна встановити лише якісні критерії:

- можливість широкого застосування результатів досліджень у різних галузях народного господарства країни;
- новизну явищ, що дає значний поштовх для принципового розвитку найбільш актуальних досліджень; істотний внесок в обороноздатність країни;
- пріоритет вітчизняної науки;
- галузь, де можуть бути початі прикладні дослідження;
- широке міжнародне визнання робіт;
- фундаментальні монографії з теми й цитування їх вченими різних країн.

Взагалі, економічна ефективність наукових економічних досліджень може проявитись через:

- зростання національного доходу, підвищення продуктивності праці, якості продукції, зниження витрат на наукові дослідження;
- підвищення соціально-економічної ефективності (ліквідація тяжкої праці, поліпшення санітарно-гігієнічних умов праці, очищення навколишнього середовища і т. д.);
- зростання престижу вітчизняної науки.
- зміцнення обороноздатності країни.

Про ефективність будь-яких досліджень можна робити висновки лише після їхнього завершення й впровадження, тобто тоді, коли вони починають давати віддачу для народного господарства.

Економічний ефект від впровадження залежить від витрат на впровадження, обсягу впровадження, строків освоєння нової техніки та багатьох інших факторів. Ефект від впровадження розраховують за весь період, починаючи від часу розроблення теми до одержання віддачі, коли можна отримати повний народногосподарський ефект.

Стосовно прикладних досліджень, то їх ефективність оцінити значно простіше. Під економічною ефективністю прикладних наукових досліджень у цілому розуміють зниження витрат суспільної й живої праці на виробництво продукції в тій галузі, де впроваджують закінчені науково-дослідні роботи.

Результатом науково-дослідної роботи є досягнення наукового, науково-технічного, економічного, фінансово-економічного, соціального та екологічного ефекту. Зіставлення отриманих результатів якого з витратами на його досягнення характеризує ефективність дослідження в цілому.

Відомо, що наука є найбільш ефективною сферою капіталовкладень. У світовій практиці прийнято вважати, що прибуток від капіталовкладень у неї є набагато вищий прибутків будь-яких галузей, тобто це ефективна галузь.

Розрізняють три види економічного ефекту: попередній, очікуваний і фактичний.

Попередній економічний ефект встановлюється при обґрунтуванні теми наукового дослідження та включенні її до плану робіт. Розраховують його за орієнтовними, укрупненими показниками з урахуванням прогнозованого обсягу впровадження результатів досліджень у групу підприємств даної галузі.

Очікуваний економічний ефект обчислюють у процесі виконання НДР.

Його умовно відносять (прогнозують) до певного періоду (року) впровадження продукції у виробництво. Очікувана економія – більш точний економічний критерій порівняно з попередньою економією, хоча в деяких випадках вона є також орієнтовним показником, оскільки обсяг впровадження можна визначити лише орієнтовно. Очікуваний ефект обчислюють не тільки на один рік, але й на більш тривалий період (інтегральний результат). Орієнтовно такий період становить до 10 років від початку впровадження для нових матеріалів і до 5 років для конструкцій, приладів, технологічних процесів.

Фактичний економічний ефект визначається після впровадження наукових розробок у виробництво, але не раніше, ніж через рік. Розрахунок його роблять за фактичними витратами на наукові дослідження й впровадження з обліком конкретних вартісних показників даної галузі (підприємства), де впроваджені наукові розробки. Фактична економія майже завжди трохи нижча від очікуваної.

На ефективність впровадження наукових досягнень впливає також сама вартість проведення науково - дослідних робіт. Проте з кожним роком наука обходиться суспільству усе дорожче. На неї витрачають величезні суми. Тому в економіці науки виникає й інша проблема – систематичне зниження витрат на дослідження при зростаючому ефекті від їхнього впровадження. У зв'язку з цим під ефективністю наукових досліджень розуміють також по можливості більш ощадливе проведення НДР.

І ще одним зі шляхів підвищення ефективності наукових досліджень є використання так званих попутних або проміжних результатів, які найчастіше зовсім не використовуються або використовуються пізно й недостатньо повно. Наприклад, космічні програми. Чим вони виправдовуються економічно? Звичайно, у результаті їхнього розроблення був покращений радіозв'язок, з'явилася можливість далеких передач телевізійних програм, підвищена точність прогнозування погоди, отримані більші наукові фундаментальні результати в пізнанні світу й т.д. Усе це має або буде мати економічне значення.

7. НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

7.1. Вимоги до науково-дослідної роботи студентів, її завдання.

7.2. Основні види навчально-дослідної роботи: реферат, курсова робота, звіт з виробничої практики.

7.3. Науково-дослідна робота: наукова стаття, тези, наукова доповідь

7.4. Дипломна робота магістра

Розвиток наукових досліджень у вищій школі безпосередньо впливає на якість навчального процесу, оскільки вони модифікують не лише вимоги до рівня знань студентів, а й сам процес навчання та його структуру, підвищуючи

ступінь підготовки майбутніх фахівців, розширюючи їхній творчий і практичний кругозір.

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) є обов'язковою, органічною, невід'ємною частиною підготовки спеціалістів в університеті і входить до числа основних завдань університету, що вирішуються на основі єдності навчальної і наукової процесів.

Організація наукової діяльності у вищій школі передбачає поліпшення якості підготовки фахівців, здатних після закінчення вищого навчального закладу самостійно вирішувати серйозні наукові завдання, бути на рівні з передовими ідеями наукової теорії та практики. Тому саме тут важливо прищепити студентам смак до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно.

Головною метою організації і розвитку системи НДРС є підвищення рівня наукової підготовки спеціалістів з вищою професійною освітою і виявлення талановитої молоді для подальшого навчання і поповнення педагогічних і наукових кадрів вищих навчальних закладів, науково-дослідних організацій і установ.

Основними завданнями науково-дослідної роботи студентів є:

- забезпечення інтеграції навчальних занять і науково-дослідної роботи студентів;
- створення умов для розкриття і реалізації особистісних творчих здібностей студентської молоді;
- відбір талановитої молоді, яка проявила здібності та прагнення до наукової і педагогічної діяльності;
- розширення масовості і підвищення результативності участі студентів у науковій діяльності;
- розвиток наукових міжвузівських зв'язків як в Україні, так і з країнами зарубіжжя.

Науково-дослідна робота студентів є комплексною системою, що має забезпечити безперервну участь студентів у науковій роботі протягом всього періоду навчання. Важливим ознакою комплексності виступає наступність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї навчальної дисципліни до іншої, від одних видів навчальних занять до інших. Наукова діяльність студентів поділяється на навчально-дослідну роботу, тобто роботу, що включається до навчального процесу, та науково-дослідну роботу, що виконується у поза навчальний час.

Головне завдання навчально-дослідної роботи студентів – поглиблення й творче освоєння навчального матеріалу, набуття студентами навичок самостійної теоретичної та експериментальної роботи, ознайомлення з сучасними методами наукових досліджень, технікою експерименту, реальними умовами роботи у наукових та виробничих колективах.

Науково-дослідна робота студентів поділяється на навчально-дослідну та науково-дослідну.

Навчально-дослідна робота студентів передбачає:

- написання рефератів на основі добору і вивчення різних джерел наукової літератури (окремі розділи монографій, наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів);

- виконання практичних і домашніх завдань, контрольних робіт, що містять елементи наукових досліджень і вимагають від студентів ознайомлення з достатньо широким колом літератури, використання комп'ютерної та іншої техніки;

- підготовку і захист курсових, дипломних робіт магістра, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень спеціальних кафедр, науково-дослідної частини університету;

- виконання конкретних завдань науково-дослідного характеру в період проходження всіх видів виробничої практики, індивідуальних завдань, спрямованих на розробку і вирішення різних проблем.

Участь у навчально-дослідній діяльності, що включена до навчального процесу, є обов'язковою для кожного студента.

Починається вона з другого курсу і на наступних курсах їхня складність поступово зростає. При цьому особлива увага приділяється залученню студентів до збирання, аналізу й узагальнення матеріалів, підготовки наукових доповідей і повідомлень.

Основними видами навчально-дослідної роботи є реферат та курсова робота.

Реферат – це одна з форм навчальної науково-дослідної роботи з метою набуття студентом необхідної професійної підготовки, розвитку вмінь і навичок самостійного наукового пошуку: вивчення літератури з обраної теми, аналізу різних джерел, узагальнення матеріалу, виокремлення головного, формулювання висновків тощо. За допомогою рефератів студент глибше опановує найбільш складні проблеми курсу, вчиться лаконічно викладати свої думки, правильно оформлювати роботу, доповідати результати своєї праці. Реферат – це скорочений варіант змісту первинного документа (або його частини) з основним фактичними відомостями та висновками.

Реферат викладають своїми словами, використовуючи при цьому особливо значущі визначення, цитати, а також висловлювання, з якими студент погоджуватись не згоден. Цитування потребує посилання на джерело із значенням сторінок.

Процес написання реферату включає:

- вибір теми;
- підбір необхідної літератури та її вивчення;
- складання плану;
- написання тексту та його оформлення;
- усний виклад реферату.

Обсяг реферату залежить від специфіки теми і змісту документів, кількістю інформації, її наукової цінності або практичного значення і визначається кафедрою.

Композиція реферату включає:

Вступ – містить короткі відомості про автора, назву і стислу оцінку робіт, що реферуються, формулювання мети реферату.

Основна частина – полягає у вичерпному викладенні суті наукової інформації з теми. Може складатися з кількох розділів або підрозділів, що залежать від теми, проблематики та обсягу матеріалу реферату.

Висновки – викладаються у формі міркувань, узагальнень, зауважень референта щодо порушених у рефераті питань, підсумовування результатів виконаної роботи.

Текст реферату викладається державною мовою. Кожний реферат має бути індивідуальною роботою, в ньому простежуватимуться особливості мислення, творча манера автора.

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується з окремих дисциплін курсу.

Основна мета підготовки курсової роботи – глибоко й творчо вивчити одне з конкретних питань теорії і практики певної дисципліни, оволодіти методами наукового дослідження. Тематика курсових робіт має відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху. Вона затверджується на засіданні кафедри. Виконання курсових робіт визначається графіком.

Курсова робота дозволяє систематизувати здобуті теоретичні знання з вивченої дисципліни; перевірити якість цих знань; виявити здатність студента до самостійного осмислення проблеми, творчого критичного її дослідження; визначити його вміння збирати, аналізувати і систематизувати літературні джерела.

За структурою курсова робота містить: вступ, основну частину, висновки і список використаних джерел.

У вступі слід обґрунтувати вибір теми, її актуальність, значущість для науки й практики, визначити об'єкт, предмет, мету роботи й підпорядковані їй завдання; вказати, який фактичний матеріал використаний як джерело спостережень, запропонувати лаконічний огляд літератури, який містив би узагальнення й оцінку, а не переказ прочитаного.

Обов'язковою частиною вступу є огляд літератури з теми дослідження, який включає найбільш цінні, актуальні роботи. Огляд має бути систематизованим аналізом теоретичної, методичної й практичної значущості, переваг і недоліків робіт, що розглядаються.

В основній (найбільшій за обсягом) частині необхідно на конкретному матеріалі послідовно розкрити тему курсової роботи. Викладаючи свої спостереження, міркування, кожне теоретичне положення слід підтверджувати самостійно дібраними прикладами, кількість яких має бути достатньою для висновків та узагальнень. Усі приклади слід прокоментувати.

Кожен розділ може містити підрозділи (параграфи), позначені відповідно до їхнього обсягу арабськими цифрами, цифрами з дужками, літерами тощо.

Перший розділ основної частини містити 2-3 пункти. У розділі подають теоретичне обґрунтування проблемної ситуації, що досліджується, розглядають її суть, значення, методичні підходи тощо.

Другий розділ курсової роботи повинен мати аналітико-дослідницький характер. Загальний обсяг аналітико-дослідницького розділу повинен становити 30-35% загального обсягу курсової роботи.

Третій розділ курсової роботи є проектно-рекомендаційним та містить у собі розробку прогнозів, планів, пропозицій. Конкретних рекомендацій, пропозицій щодо удосконалення предмета дослідження та його економічне обґрунтування.

Логічним завершенням курсової роботи є висновки. Головна їхня мета – підведення підсумків виконаної роботи. Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій. Дуже важливо, щоб вони відповідали поставленим завданням.

Список використаної літератури й джерел складається на основі використаних джерел і оформлений відповідно до вимог кафедри.

Захист курсових робіт проводиться відповідно до затвердженого кафедрою графіка у присутності комісії у складі керівника та двох членів кафедри.

Другим видом наукової діяльності студентів є науково-дослідна робота, що виконується у позанавчальний час.

Вона є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання спеціалістів з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу. З цією метою студенти з вищих навчальних закладів залучаються до безпосереднього включення їх до сфери наукового життя. Саме у навчальному закладі важливо прищепити студентам смак до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно. Враховуючи, що науково-дослідна діяльність є органічною частиною і обов'язковою умовою успішної роботи вищих навчальних закладів, студенти мають можливість не лише отримати найновішу наукову інформацію від викладачів на лекційних і практичних заняттях і виробничих практиках, а й беруть участь у наукових дослідженнях. Отже, підвищення ефективності вузівських науково-дослідних робіт, залучення до їх виконання студентів підвищують і якість підготовки спеціалістів вищої кваліфікації.

Основними формами залучення студентів є наукова стаття, тези, наукова доповідь та виконання дипломної роботи магістра.

Наукова стаття є оприлюдненням результатів проведених наукових досліджень, однією з форм її апробації. У ній викладаються проміжні або кінцеві результати наукового дослідження, висвітлюються окремі питання за обраною темою, формується науковий пріоритет автора, що робить результати дослідження надбанням фахівців. Архітектура наукової статті ґрунтується на дослідженні наукової проблеми, комплексному розкритті фактів, об'єднанні їх у певну систему.

Для написання наукової статті слід ознайомитися з існуючими матеріалами щодо цієї теми. Це дасть можливість визначити рівень розробки досліджуваної теми в науці. Достовірність результатів, висвітлених у статті, посилюється системним використанням різноманітних джерел інформації:

законодавчої та нормативної бази, даних Державного комітету статистики України, відповідних Міністерств, вітчизняної та статистичної звітності підприємств галузі.

Наукова стаття як форма апробації наукових результатів повинна складатися з таких структурних елементів як:

- назва статті, яка стисло відображає головну ідею наукового дослідження;
- прізвище та ініціали автора;
- анотація (українською, російською, англійською мовами);
- постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед Україною, значення для розвитку певної галузі науки або практичної роботи.

- аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор; сучасні погляди на проблему; виокремлення невирішених питань у межах загальної проблеми, яким присвячена стаття.

- формулювання мети статті, яка впливає з постановки наукової проблеми; постановка завдань.

Під час роботи над статтею рекомендується: скласти робочий план статті, поділивши її основну частину на кілька (до 5-7) підрозділів. Відповідно до підрозділів згрупувати, обробити і викласти зібраний матеріал; провести критичний аналіз викладеного матеріалу з метою узгодженості у викладенні результатів і висновків дослідження; вичитати чорновий варіант, забезпечити гармонійність викладу матеріалу відповідно до визначеного обсягу статті; оформити остаточний варіант статті. Наукова стаття – є одним із видів публікацій, в якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні окремі питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора, що робить її матеріал надбанням фахівців.

Тези (від thesis – положення, твердження) – це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Тези доповіді – це опубліковані до початку наукової конференції матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді.

Наукова доповідь – публічно виголошене повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (тези, питання). Одна з форм оприлюднення результатів наукової роботи, можливість за короткий проміжок часу «увійти» в наукове товариство за умови яскравого виступу.

Дипломна робота магістра є обов'язковою на завершальному етапі навчання студентів в університеті для присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня магістра.

Магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні вміння та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі. Магістр повинен мати широку ерудицію, фундаментальну наукову базу, володіти методологією наукової творчості, сучасними інформаційними

технологіями, методами отримання, обробки, зберігання й використання наукової інформації, бути здатним до плідної науково-дослідної і науково-педагогічної діяльності.

Робота магістра являє собою випускну роботу наукового змісту, якій притаманні внутрішня єдність і відображення ходу і результатів розробки обраної теми. Вона має відповідати сучасному рівню розвитку науки у певній галузі, а її тема – бути актуальною. Виконання випускної магістерської роботи має показувати, що магістр уміє:

- формулювати мету і завдання дослідження;
- вести бібліографічний пошук із застосуванням сучасних інформаційних технологій;
- використовувати сучасні методи наукового дослідження;
- обробляти отримані дані, аналізувати й синтезувати їх на базі відомих наукових джерел;
- оформляти результати досліджень відповідно до сучасних вимог.

Дипломна робота подається у вигляді, який дозволяє: визначати, наскільки повно відображені та обгрунтовані її положення, висновки та рекомендації, їх новизна. Сукупність отриманих у такій роботі результатів свідчить про наявність у її автора початкових навичок наукової роботи з обраної області професійної діяльності. Починається робота з обрання теми дослідження.

Зміст науково-дослідної роботи магістра визначається індивідуальним планом. Одночасно кафедрою призначається науковий керівник, котрий повинен мати науковий ступінь і/або вчене звання і працювати в даному вищому навчальному закладі.

Підготовка до захисту роботи магістра проводиться у декілька етапів:

- вибір та уточнення теми, підбір і вивчення літератури;
- розробка плану роботи;
- підготовка тексту магістерської роботи та її оформлення.
- підготовка роботи до захисту, в тому числі й попередній захист на засіданні кафедри;
- захист магістерської роботи на засіданні ДЕК.

Після обрання і уточнення теми початковим етапом у підготовці магістерської роботи є створення студентом її плану та календарного графіка, які складаються після попереднього вивчення основних джерел літератури та осмислення матеріалу. План узгоджений з науковим керівником має репрезентувати комплексний, системний підхід до розв'язання базової проблеми.

Прийнятною вважається така структура роботи:

- титульний аркуш;
- зміст;
- вступ;
- розділи і підрозділи основної частини;
- висновки;
- список використаної літератури і джерел;
- додатки.

Підготовка тексту дипломної роботи магістра передбачає наявність такої структури:

Вступ, де необхідно обґрунтувати актуальність обраної теми, зазначити наукову й можливу практичну значущість роботи, подати коротку характеристику використаної літератури, сформулювати мету й завдання дослідження, об'єкт і предмет дослідження, навести його методологічне обґрунтування.

Перший розділ основної частини теоретичний присвячений, як правило, огляду літератури і висвітлює теоретичні засади теми. Автор має показати свою обізнаність з використаними джерелами та вміння працювати з ними. Слід подати узагальнений аналіз змісту теоретичних джерел у зв'язку з досліджуваною темою, визначити, наскільки повно в літературі було розкрито тему, дати свою оцінку питань, які мають істотне значення, проаналізувати різні погляди на дану проблему й висловити власне її розуміння.

У наступних розділах на основі теоретичних положень першого розділу має бути всебічно проаналізовано досліджувану проблему й запропоновано шляхи її розв'язання. Репрезентований у роботі матеріал має бути достатньо аргументованим і переконливим.

Викладення матеріалу має бути логічним, всі структурні елементи роботи — взаємопов'язаними. Робота повинна містити в собі ідеї, узагальнення і висновки, спрямовані на розв'язання основної проблеми.

Представлене до захисту наукове дослідження має повністю виключати плагіат у будь-якій його формі. Термін «плагіат» походить від латинського «*plagium*» – «краду» і за сучасною науковою етикою розглядається як одне з найбільш ганебних явищ. Під плагіатом у сфері науки розуміють свідоме присвоєння авторства чужого наукового твору, використання його повністю або частково під своїм прізвищем без посилання на джерело запозичення. За широко розповсюдженим сучасним висловом «плагіат – це єдиний вид крадіжки, при якому злодій повідомляє своє прізвище». У практиці наукових досліджень плагіатом є не тільки дослівне використання тексту інших науковців, а й будь-яке його перефразування, при якому зміст цього тексту зберігається і видається за власний.

Висновки до магістерської роботи – це підсумки виконаної роботи. Бажано висновки нумерувати, оскільки це дисциплінує виклад матеріалу. В них автор зазначає перспективи подальшого дослідження проблеми, вказує на сфери можливого використання результатів роботи. Характерною помилкою при написанні висновків є те, що замість формулювання результатів досліджень, зазначається, що робилося в даній роботі і про що вже висвітлено в основному змісті. Виходить повторення матеріалу і водночас утворюється істотний пропуск – відсутній акцент про результати дослідження.

Список використаної літератури і джерел наводиться в кінці роботи з нової сторінки за алфавітом авторів і назв робіт. Він повинен містити лише ті джерела, які автор використав при підготовці кваліфікаційної роботи і на які є посилання в тексті роботи. Посилання на джерела інформації можуть розрізнятися на пряме і не пряме цитування положень окремих авторів.

При прямому цитуванні обов'язковими є такі вимоги:

- положення, що цитуються, мають бути обов'язково виділені лапками;
- цитований текст має наводитися дослівно;
- посилання на джерело має здійснюватися за бібліографічними вимогами (з обов'язковим зазначенням сторінок).

При непрямому цитуванні наукового положення іншого автора дозволяється надавати стисле власне визначення основної його ідеї із максимальною точністю. Використовувати лапки у такому випадку не потрібно.

Заключним етапом роботи над дипломом є підготовка до захисту, яка передбачає оформлення презентаційного матеріалу та складання доповіді.

Під час захисту магістерської роботи кожен з присутніх може ставити запитання автору з теми дослідження, виступати з оцінкою роботи.

Зміст доповіді на захисті потрібно ретельно продумати. Він має бути коротким і водночас змістовним. У ньому мають знайти відображення суть досліджуваної проблеми, її актуальність, елементи новизни наукової розробки, використані методи її вирішення. Виступ повинен містити інформацію щодо структури роботи, основні висновки, узагальнення, конкретні пропозиції й рекомендації. Автор має дати аргументовані відповіді щодо критичних зауважень наукового керівника і рецензента, а також відповісти на запитання, які ставляться під час захисту.

Рішення щодо оцінки магістерської роботи приймається на закритому засіданні Державної екзаменаційної комісії після захисту всіх магістерських робіт, запланованих на певний день.

Головними критеріями оцінки є теоретичний рівень роботи, її новизна, самостійність, значущість, уміння автора переконливо й аргументовано захистити свої висновки.

По закінченні навчання випускникові магістратури видається диплом, у додатку до якого вказується тема магістерської дисертації.

Контрольні питання та література за темами

Тема 1. Наука як система знань

1. Дайте визначення поняття «наука».
2. Які основні елементи включає структура наукових знань?
3. Які соціальні функції виконує наука?
4. Наведіть приклади практичного застосування висновків науки у суспільному житті.
5. Історичний процес розвитку науки.

Література: 1, 3,4, 8, 9, 14, 17, 23.

Тема 2. Процес наукового дослідження

1. Що таке процес наукового дослідження?
2. Формулювання наукової проблеми та теми дослідження.
3. Об'єкт та предмет дослідження.
4. Назвіть види наукових досліджень.

Література: 1,2, 4, 6, 10 ,15, 20 ,24

Тема 3. Основи методології наукового дослідження

1. Що означає поняття «методологія наукового дослідження»?
2. Назвіть основні функції методології.
3. Які рівні пізнання існують в наукових дослідженнях?
4. Визначення методики наукового дослідження.
5. Методи наукового пізнання.
6. Методи пізнання економічних явищ і процесів.

Література: 3, 5, 7, 10, 11, 16, 18, 22

Тема 4. Системний підхід до наукового дослідження

1. Поняття «система» та використання системної технології у наукових дослідженнях.
2. Системний підхід у економічній теорії.
3. Принципи системного підходу .
4. Застосування системних принципів при дослідженні складних систем.

Література: 3, 8, 9,10, 16, 19, 23, 29 .

Тема 5. Інформаційне забезпечення наукової роботи

1. Визначення поняття «наукова інформація».
2. Класифікація наукової інформації.
3. Класифікація наукових документів за джерелами отримання інформації.
4. Функції наукової інформації.
5. Економічна інформація.

Література: *6, 12, 14, 21, 24, 27.*

Тема 6. Підведення підсумків науково-дослідної роботи

1. Формулювання висновків і пропозицій за результатами наукового дослідження.
2. Які вимоги до оформлення звіту про результати наукової роботи?
3. Бібліографічний опис списку використаної літератури.
4. У чому полягає ефективність наукових результатів?
5. Види економічного ефекту: попередній, очікуваний і фактичний.

Література: *3, 4, 6, 10, 11, 13, 20 .*

Тема 7. Науково-дослідна робота студентів.

1. Основні завдання науково-дослідної роботи студентів.
2. Що включає навчально-дослідна робота студентів?
3. Основні види навчально-дослідної роботи студентів.
4. Основні вимоги до дипломної роботи магістра та підготовки до її захисту.

Література: *1, 3, 8, 10, 13, 14, 25, 29..*

III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичні заняття є однією з основних форм навчання, які передбачають обмін думками з теми заняття, розвивають мислення, допомагають формувати погляди, виробляють уміння формулювати думки, висловлювати їх, критично підходити до власних поглядів і розвивають практичні навички студентів.

Формами роботи студентів з підготовки до практичних занять з курсу «Основи наукових досліджень» є:

- опрацювання лекційного матеріалу;
- виконання індивідуальних наукових завдань з написання та захисту рефератів та підготовка контрольних науково-дослідних робіт;
- самостійна робота студентів з підручниками, періодичною літературою, нормативно-правовою базою України;
- збір і опрацювання статистичної інформації;
- пошук економічної інформації засобами Інтернет та АСОІ;
- проведення наукової дискусії та усних доповідей;
- здійснення пошуку й оформлення бібліографічної інформації.

Під час підготовки до практичних занять студент повинен зрозуміти й засвоїти теоретичний матеріал з теми, відпрацювати питання, які виносяться на самостійне вивчення, ознайомившись з рекомендованою літературою; підготуватися до участі в дискусії з питань, які виносяться на практичне заняття, і вирішення практичних завдань.

При вивченні літератури з обраної теми рекомендується додержуватися певної послідовності. Перш за все треба вивчити найостанніші джерела, що дозволить одержати загальне уявлення про основні проблеми сучасності. Далі вивчається матеріал, який викладено у підручниках та навчальних посібниках, монографіях, журнальних статтях тощо. В процесі обрання та вивчення літератури студенту необхідно робити відповідні записи, підбирати цифрові дані з зазначенням сторінки книги, звідки взята цитата та інші дані.

Під час проведення практичного заняття відбувається контроль отриманих знань та перевірка рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. При оцінці знань крім повноти та глибини розкриття теми враховуються логічність мислення, посилання на додаткові джерела, використання технічних засобів, проведення самостійного аналізу проблеми та вміння робити висновки і наукові узагальнення з опрацьованого матеріалу.

Змістовий модуль 1. Наука та суспільство

Тема 1. Наука-продуктивна сила суспільства

1.1. План практичного заняття

1. Процес пізнання, його види та структура.
2. Наука як система знань, закономірності її розвитку.
3. Організація наукової діяльності.

1.2. Тематика фіксованих виступів

1. Основні характеристики процесу наукової діяльності.
2. Охарактеризувати наукову школу, визначити її ознаки.
3. Формування структури управління у Науково-дослідному інституті.

Література: 1, 3,4, 8, 9, 14, 17, 23.

1.3. Тести для перевірки знань

1. Дайте визначення поняття науки:

- а) процес пізнання закономірностей об'єктивного світу;
- б) система знань об'єктивних законів природи, суспільства і мислення;
- в) особлива форма суспільної свідомості;
- г) динамічна система знань;
- д) все разом.

2. Наука включає:

- а) теорію;
- б) методологію;
- в) методику і техніку досліджень;
- г) об'єкт і предмет;
- д) науково-дослідні заклади.

3. Дайте визначення предмета науки:

- а) матеріальні об'єкти природи;
- б) пов'язані між собою форми руху;
- в) особливості відображення форм руху матерії у свідомості людей;
- г) пізнання постійного розвитку;
- д) форми мислення.

4. Які функції виконує наука у суспільстві?

- а) задоволення потреб людини у пізнанні законів природи і суспільства;
- б) розвитку культури, гуманізації виховання і формування нової людини;
- в) удосконалення виробництва і суспільних відносин;
- г) забезпечення обороноздатності держави та її міжнародного іміджу;
- д) все правильно.

5. Оберіть правильну відповідь:

- а) визначення – це... а) форма логічного мислення, поняття, в якій розкриваються внутрішні, суттєві сторони та відносини досліджуваних предметів;
- б) категорії – це... б) положення, які сприймаються без доказів;
- в) аксіома – це... в) твердження як істина в межах певної наукової теорії, сприймаються без доказовості;
- г) постулат – це... г) головне вихідне положення будь-якої наукової

- теорії, вчення, науки як початкова форма систематизації знань, абстрактне визначення ідеї;
- д) принцип – це... д) відображення найбільш суттєвих і властивих предмету чи явищу ознак.

6. Об'єднайте наведені галузі знань у три групи:

а) Природничі	1. фізика
	2. хімія
	3. психологія
	4. педагогіка
б) Суспільні	5. логіка
	6. економіка
	7. філологія
	8. історія
в) Філософські	9. технологія
	10. географія
	11. право
	12. біологія
	13. філософія
	14. соціологія

Тема 2. Процес наукового дослідження

2.1. План практичного заняття

1. Види та етапи наукових досліджень.
2. Об'єкт та предмет наукового дослідження.
3. Класифікація наук.

2.2. Тематика фіксованих виступів

1. Напрями наукових досліджень.
2. Розробка структури проблеми.
3. Основні форми та етапи наукових досліджень.

Література: 1,2, 4, 6, 10, 15, 20, 24

2.3. Тести для перевірки знань

1. Дати визначення поняття «наукове дослідження»:

- а) цілісний підхід до вивчення окремих явищ;
- б) застосування історичного підходу до пізнання дійсності;
- в) цілеспрямоване вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на них різних факторів, а також вивчення взаємодії між явищами.

2. Об'єкт дослідження – це:

- а) підприємство або галузь;
- б) процес чи явище, яке породжує проблемну ситуацію і обране для дослідження;

- в) те, на що спрямований процес пізнання;
- г) навколишній матеріальний світ і його відображення в свідомості людини.

3. Предмет дослідження – це:

- а) явище або процес, обрані для пізнання;
- б) фактори та взаємовідносини між ними;
- в) властивості явищ, процесів, досліджувані з певною метою щодо їх ставлення до об'єкта.

4. Теоретична значимість дослідження – це:

- а) методологічна характеристика дослідження; значення отриманих результатів для науки;
- б) являє чіткий фіксований зв'язок елементів, припускає визначену структуру, що відбиває внутрішні, істотні відносини реальності;
- в) вища форма наукового мислення, система понять, категорій, законів, що відбивають істотні властивості, зв'язки і відносини предметів дійсності.

5. За яких умов гіпотеза переконлива:

- а) не суперечить принципам наукового пізнання;
- б) враховує раніше відомі науці закони;
- в) пояснює всі фактори, для вивчення яких вона висувається;
- г) принципово перевіряється;
- д) логічно не суперечлива;
- є) максимально проста;
- ж) все зазначене правильне.

6. Характерні ознаки наукової діяльності:

- а) систематизація знань;
- б) наявність наукової проблеми;
- в) наявність об'єкта і предмета дослідження;
- г) практична значущість процесу, що вивчається;
- д) розкриття сутності явищ та взаємозв'язку між ними;
- є) специфічні методи пізнання.

Тема 3. Основи методології наукового дослідження

3.1. План практичного заняття

1. Методика і методологія.
2. Загальнонаукові методи наукового дослідження
3. Експеримент та його характерні особливості.

3.2. Тематика фіксованих виступів

1. Характеристика методів наукового пізнання, їх різновиди.
2. Роль логічних методів у наукових дослідженнях.
3. Індуктивний та дедуктивний методи дослідження.

3.3. Тематика рефератів

1. Сутність понять «метод» і «методика», їх характеристика.
2. Загальна і часткова методологія науки.
3. Відомі способи встановлення істини: безпосередній і опосередкований.
4. Історичний і логічний методи дослідження.

Література: 3, 5, 7, 10, 11, 16, 18, 22

3.4. Тести для перевірки знань

1. Методологія – це:

- а) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності;
- б) сукупність прийомів, методів та процедур дослідження, що застосовуються в тій чи іншій соціальній галузі знань;
- в) філософське вчення про методи пізнання;
- г) матеріалістична діалектика, теорія пізнання, що досліджує закони розвитку наукового знання в цілому;
- д) це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

2. Головні напрями методології досліджень:

- а) вивчення та аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених;
- б) визначення концепції дослідження;
- в) узагальнення ідей науковців;
- г) формулювання аналітичних висновків;
- д) проведення досліджень практичної реалізації ідеї.

3. Форма думки, в якій міститься усвідомлення мети пізнання нового явища – це:

- а) наукова ідея;
- б) закон;
- в) поняття;
- г) принцип.

4. Метод – це:

- а) засіб дослідження мети, спосіб пізнання явищ дійсності в їх взаємозв'язку та розвитку;
- б) засіб пізнання – спосіб відтворення в мисленні досліджуваного об'єкта;
- в) потреба і місце застосування наукових прийомів у процесі дослідження;
- г) спосіб дослідження явищ, який визначає планомірний підхід до їх наукового пізнання та встановлення істини.

5. Назвіть методи емпіричного дослідження:

- а) спостереження, порівняння;

- б) формалізація, логічні методи;
- в) вимірювання, експеримент;
- г) математичні, моделювання.

6. Назвіть методи теоретичного дослідження:

- а) ідеалізація, формалізація;
- б) індукція;
- в) моделювання;
- г) логічні, історичні;
- д) аксіоматичні.

7. Назвіть методи на емпіричному і теоретичному рівнях дослідження:

- а) абстрагування;
- б) аналіз і синтез;
- в) порівняння;
- г) індукція і дедукція;
- д) математично-статистичні;
- є) історичні.

Тема 4. Системний підхід до наукового дослідження

4.1. План практичного заняття

1. Поняття системи та системоутворюючі фактори.
2. Системний аналіз економічних систем.
3. Принципи глобальної мети функціонування та розвитку системи.

4.2. Тематика фіксованих виступів

1. Історичний процес виникнення системного підходу у науці.
2. Визначення поняття система.
3. Цілісність та відмежованість системи, їх взаємозв'язок.

Література: 3, 8, 9,10, 16, 19, 23, 29 .

4.1. Тести для перевірки знань

1. Що означає системний підхід у методології досліджень?

- а) ґрунтовне вивчення явища, процесу;
- б) послідовність і цілісність виконання дослідження;
- в) комплексне дослідження великих і складних об'єктів (систем) як єдиного цілого з узгодженням всіх його елементів і частин за формулою: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат.

2. Дайте визначення поняття знання:

- а) продукт науки та її матеріал;
- б) перевірений практикою результат пізнання дійсності;

- в) адекватне відбиття дійсності в свідомості людини;
- г) результат праці людини;
- д) процес руху людської думки.

3. Що належить до поняття «система»:

- а) арифметична сума складових елементів;
- б) цілісність і відмежованість елементів;
- в) хаотична єдність складових явища;

4. Дайте визначення наукового пізнання:

- а) це дослідження з певною метою, завданням та методологією;
- б) певні цілі і задачі;
- в) певні методи отримання і перевірки знань;
- г) теоретичні основи для практики;
- д) теоретичне осмислення та обґрунтування практики;

5. Дати повне визначення етапів дослідження:

- а) накопичення наукової інформації...
- б) формулювання теми дослідження...
- в) теоретичне дослідження...
- г) експеримент...
- д) оформлення...

6. Науковий пошук – це:

- а) особливий вид наукового дослідження, у результаті якого виходять принципово нові результати, що мають значення наукових відкриттів нових закономірностей;
- б) категорія, що позначає те явище чи стан, що викликаний, обумовлений іншим явищем; те, що логічно випливає з чогось іншого, як зі своєї підстави;
- в) величина (характеристика, фактор), керована експериментом;
- г) різновид спостереження.

Змістовий модуль 2. Організація наукового дослідження

Тема 5. Інформаційне забезпечення наукової роботи

5.1. План практичного заняття

1. Види та галузі інформації.
2. Первинна та вторинна інформація.
3. Використання економічної інформації у науково-дослідній роботі.

5.2. Тематика фіксованого виступу

1. Інформація в інформаційно-пошукових системах бібліотек.
2. Каталоги, їх види та характеристика.

3. Процес збору та аналізу наукової інформації.

Література: 6, 12,14, 21, 24,27.

5.4. Тести для перевірки знань

1. Дайте визначення «інформації»:

- а) це відомості про події та процеси;
- б) це детальне систематизоване подання певного відібраного матеріалу без будь-якого аналізу;
- в) це певні відомості, сукупність якихось даних, знань;
- г) все вище зазначене.

2. Назвіть основні ознаки наукової інформації:

- а) формування відомостей про наукову роботу;
- б) отримання в процесі пізнання закономірностей об'єктивної дійсності, підґрунтям якої є практика і оформлення її у відповідній формі;
- в) документовані і публічно оголошені відомості про досягнення науки, виробництва;
- г) результати науково-дослідної роботи вітчизняних дослідників;
- д) результати впровадження наукових досліджень в практику.

3. До якої групи наукової інформації належать: інформаційні видання, каталоги?

- а) вторинної;
- б) первинної.

4. Інформація розділяється на:

- а) оглядову;
- б) сигнальну, довідкову;
- в) міжнародну і національну;
- г) соціологічну і екологічну;
- д) практичну і теоретичну.

5. Що таке достовірність науково-дослідної роботи?

- а) це доказ істинності, правильності результату експерименту;
- б) літературне наукове обґрунтування експерименту;
- в) перевірка на практиці висновків експерименту.

6. Способи розміщення в списку літературних джерел:

- а) хронологічному;
- б) в порядку посилань у тексті;
- в) в алфавітному порядку за першою літерою прізвища автора;
- г) все зазначене вірне.

7. Бібліографічний огляд – це:

- а) огляд, який містить характеристику джерел інформації, що з'явилися за визначений час чи об'єднаних за якою-небудь іншою загальною ознакою;
- б) бібліографічні зведення (опису) про документи, що згадуються, цитуються у науковій праці чи використовуваних яким-небудь іншим способом при його підготовці;
- в) сукупність бібліографічних зведень про цитований, розглянутий чи згадуваний документ;
- г) метод одержання інформації на основі словесної (вербальної) комунікації дослідника і респондента, що відповідає на питання, які передбачені програмою дослідження.

Тема 6. Підведення підсумків науково-дослідної роботи

6.1. План практичного заняття

- 1. Поняття наукової проблеми.
- 2. Узагальнення, обґрунтування висновків.
- 3. Критерії оцінки ефективності наукових досліджень в економіці.

6.2. Тематика фіксованих виступів

- 1. Формування висновків і пропозицій.
- 2. Джерела первинної та вторинної інформації.
- 3. Методика розробки програми і календарного плану наукових досліджень.

Література: 3, 4, 6, 10, 11, 13, 20.

6.4. Тести для перевірки знань

1. При визначенні змісту наукової проблеми (теми) потрібно:

- а) з'ясувати, які явища, предмети, процеси, закономірності має охоплювати проблема;
- б) обмежити тему від питань суміжних тем;
- в) визначити коло літературних джерел і документів, які є основними і вихідними в розробці проблеми;
- г) все зазначене.

2. Назвіть головні етапи наукового дослідження за черговістю проведення (ж, ..., ...):

- а) науковий закон;
- б) проведення експерименту;
- в) узагальнення наукових факторів;
- г) формулювання понять, суджень;
- д) доведення правильності гіпотез;
- є) висунення гіпотез;
- ж) виникнення ідеї.

3. Встановіть черговість етапів виконання науково-дослідної роботи:

- а) уточнення проблеми і складення змісту;
- б) вивчення літературних джерел;
- в) вибір теми;
- г) визначення мети дослідження;
- д) формулювання завдань;
- є) визначення гіпотези;
- ж) проведення експерименту, досліду;
- з) аналіз результатів експерименту та систематизація накопиченого матеріалу;
- і) складання розширеного плану роботи; й) літературне оформлення.

4. Науковий пошук – це:

- а) особливий вид наукового дослідження, у результаті якого виходять принципово нові результати, що мають значення наукових відкриттів нових закономірностей;
- б) категорія, що позначає те явище чи стан, що викликаний, обумовлений іншим явищем; те, що логічно впливає з чогось іншого, як зі своєї підстави;
- в) величина (характеристика, фактор), керована експериментом;
- г) різновид спостереження.

5. Які методи застосовуються в процесі експерименту?

- а) опитування, тестування;
- б) ідеалізація;
- в) експертні оцінки і абстракція;
- г) логічні та історичні;
- д) шкалювання.

6. Які види абстракції застосовують у процесі дослідження?

- а) ізолювання і ототожнювання;
- б) аналітичність;
- в) конструктивізація;
- г) актуальна нескінченність;
- д) потенційне здійснення;
- є) емпіричність.

Тема 7. Науково-дослідна робота студентів

7.1. План практичного заняття

1. Форми завершення наукових досліджень.
2. Загальна характеристика, послідовність написання реферату та курсової роботи .

3. Підготовка наукової статті, тез та наукової доповіді.
4. Вимоги до виконання дипломної роботи магістра

7.2. Тематика фіксованих виступів

1. Вимоги і послідовність написання рефератів.
2. Загальна характеристика наукової статті, вимоги до її написання.
3. Способи посилання на літературні джерела.

Література: 1, 3, 8, 10, 13, 14, 25, 29..

7.4. Тести для перевірки знань

1. План наукової праці:

- а) критерій, за допомогою якого характеризується відповідність гіпотези, закону чи теорії фактам, що спостерігаються;
- б) порядок, послідовність у викладі наукового добутку, статті тощо;
- в) пропозиція, що виражає недолік інформації про який-небудь об'єкт;
- г) пробно-пошукове дослідження, що проводиться до початку активного застосування методичного апарату.

2. Анотація – це:

- а) думка, істинність якої перевірена і доведена практикою;
- б) процес створення анотації;
- в) коротка роз'яснювальна чи критична примітка, що характеризує короткий опис якого-небудь твору (на звороті титульного листа, на каталожній картці);
- г) складова частина всякого доказу.

3. Таблиця – це:

- а) категорія, що означає єдиний внутрішній визначальний зв'язок для групи явищ;
- б) повний систематизований набір термінів в будь-якій області знання;
- в) процес складання тез змісту різних літературних джерел;
- г) один із способів подання даних.

4. За якими критеріями визначається якість інформації в науковому дослідженні?

- а) цільове призначення;
- б) цінність і надійність;
- в) достовірність і достойність;
- г) швидкодієвість і періодичність;
- д) спосіб і форми подання;
- є) дискретність і безперервність;
- ж) за всіма зазначеними критеріями

5. До якого виду видавничого оформлення належать дані про місце випуску видання, назва видавництва, рік випуску?:

- а) випускні дані;
- б) вихідні відомості;
- в) вихідні дані.

IV. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Загальні методичні рекомендації

У теоретичній підготовці сучасного висококваліфікованого фахівця чільне місце займає самостійна робота студентів, яка сприяє засвоєнню знань, отриманих під час аудиторних занять, надає можливість більш детального вивчення окремих питань або тем, що не включені до вивчення в аудиторії.

Тому навчальним планом передбачається час для самостійної роботи студентів по кожній темі. Вивчаючи дисципліну самостійно, студенти користуються конспектами лекцій, підручниками, навчальними посібниками, навчальними виданнями та літературою, яка рекомендована кафедрою. Проте, слід звернути увагу на те, що у зв'язку з швидким плином часу і постійним оновленням інформації, рекомендована література не може містити всього обсягу свіжих даних щодо тем і окремих питань курсу. Тому при виконанні завдань для самостійної роботи, студентам необхідно звертатись до періодичних видань, таких як «Науковий світ», «Бюлетень Вищої атестаційної комісії України», «Вісник Національної книжкової палати України», «Вісник Українського інституту науково-технічної та економічної інформації», «Наука и жизнь», а також до збірників наукових праць різних вищих навчальних закладів України, галузевих науково-дослідних інститутів Національної академії наук України та ресурсів Інтернету.

Для закріплення вивченого матеріалу і самоконтролю до кожної теми надано запитання для самоперевірки, які наводяться у логічній послідовності. В разі виникнення певних труднощів при відповіді на якісь питання, студенту необхідно повторно опрацювати відповідну тему.

З метою набуття теоретичного та практичного досвіду у систематизації набутих знань із курсу «Основи наукових досліджень» та їх адаптації до дисциплін галузевого спрямування, студенти повинні опанувати правила підготовки та презентації наукових повідомлень.

Наукове повідомлення складається па підставі дослідження, огляду літературних джерел з обраного напрямку. В ньому повинні знайти висвітлення висунута гіпотеза, система доказів, новизна та практичне значення отриманих результатів, опрацьовані інформаційні джерела. Презентація наукового повідомлення може супроводжуватися візуальними засобами.

Результати проведеного самостійного дослідження презентуються студентами протягом вивчення курсу на семінарських заняттях або на засіданнях наукового гуртка. Велике значення для засвоєння матеріалу з основ наукових досліджень для студентів заочної форми навчання має рубіжний контроль знань у формі письмових контрольних робіт.

Виконання визначених кафедрою конкретних завдань для самостійного опрацювання є обов'язковим для кожного студента. Про їх виконання студент повинен звітувати у визначений для цього час. Отримана оцінка включається до загальної атестаційної оцінки і враховується при складанні заліку.

Контроль за станом і результатами самостійної роботи студентів покладено на викладача. Форма контролю студентів передбачає діалогове спілкування з викладачем, тестування за темами та інші методи, що мають контрольну функцію, а саме: письмові контрольні роботи, експрес-опитування, захист рефератів, підготовка наукових повідомлень.

Змістовий модуль 1. Наука і суспільство

Тема 1. Наука як система знань

Питання до самостійного вивчення

1. Сутність науки як сфери людської діяльності, її зміст.
2. Функції науки у суспільстві.
3. Понятійний апарат науки.

1.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Розпочинати вивчення теми слід з ознайомлення з історичним процесом виникнення науки як сфери людської діяльності, визначення періодів та етапів розвитку науки у всьому світі. При цьому слід з'ясувати основні питання, на які має дати відповідь наука: Що? Скільки? Чому? Які? Як? і усвідомити, що на запитання «Як зробити?» – відповідає методика, на запитання «Що зробити?» – відповідає практика.

Наука, як специфічний вид людської діяльності, спрямована на отримання нових теоретичних і прикладних знань про закономірності розвитку природи, суспільства і мислення.

Розглядаючи науку як сферу людської діяльності, студенти мають дійти до висновку, що її розвиток тісно пов'язаний з природними процесами розподілу суспільної праці, зростанням інтелекту людей, прагненням їх до пізнання невідомого, всього, що складає основу їх буття.

При вивченні другого питання, з'ясовуючи сутність та зміст науки, необхідно звернути увагу на функції, які відіграє наука у житті і розвитку суспільства: пізнавальну, теоретичну, культурно-виховну та практичну. Доцільно навести конкретні приклади, які наочно ілюструють як кожна з названих функцій науки, проявляється у практичній діяльності людей і суспільства.

Наступним етапом вивчення теми є знайомство з понятійним апаратом. Розглядаючи первинні поняття, що використовуються при формуванні наукових знань, слід зупинитись, перш за все, на науковій ідеї, яка є основою творчого процесу, продуктом людської думки, формою відображення дійсності. Структурним елементом процесу пізнання є гіпотеза як вихідний момент пошуку істини. Вивчаючи це питання, необхідно також розібратись у наступних поняттях: теза, аргумент, демонстрація, закон, умовивід. Їх вивчення дасть змогу підійти до визначення теорії, яка виступає як форма синтетичного знання, в межах якого окремі поняття, гіпотези і закони втрачають колишню автономність і перетворюються на елементи цілісної

системи наукових знань. Отже, структуру теорії формують факти, поняття і судження, положення, закони, аксіоми і постулати, а також принципи.

На завершення вивчення теми слід зупинитись на класифікації наук, поділу їх на три великі групи: природничі, суспільні, технічні. Ознайомитись з історичним процесом еволюції науки та особливостях сучасного етапу її розвитку, а також з Національною класифікацією галузей наук, яку затверджено Вищою атестаційною комісією (ВАК) України за погодженням з Міністерством освіти і науки України.

1.2. Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення предмету і сутності науки.
2. У чому полягає процес наукового пізнання?
3. Охарактеризуйте пізнання, його види та структурні елементи.
4. Якими ознаками характеризується наукова діяльність?
5. Дайте визначення наукової ідеї, гіпотези, теорії, закону.
6. Сформулюйте види, функції та предмет наукової діяльності.
7. Що передбачає класифікація наук?
8. Дайте визначення категорій: поняття, положення, судження.

Теми рефератів

1. Необхідність і види.
2. Процес формування наукової теорії.
3. Структурна організація наукової діяльності в Україні.

Література: 1, 3, 4, 8, 9, 14, 17, 23.

Формою фіксації результатів самостійної роботи є складання конспекту.

Тема 2. Процес наукового дослідження

Питання для самостійного вивчення

1. Види наукових досліджень.
2. Обґрунтування актуальності обраної теми.
3. Етапи реалізації наукового дослідження.

2.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Розпочинаючи роботу над темою, необхідно перш за все, з'ясувати, що формою здійснення розвитку науки є наукове дослідження. Воно характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю і точністю.

Метою наукового дослідження є всебічне, об'єктивне і ґрунтовне вивчення явищ, процесів, зв'язків на підставі наукових принципів і методів пізнання, а також отримання корисних для діяльності людини результатів і впровадження їх у виробництво задля підвищення його ефективності. Одним з

відповідальних етапів наукового дослідження є вибір теми, що розглядається у третьому питанні. Тема має бути актуальною, перспективною і віддзеркалювати наукові інтереси студента. Після обрання теми, позитивний результат дослідження значною мірою залежить від здібностей студентів скласти розгорнутий план наукового дослідження. План має містити такі розділи: вступ, теоретичний, методичний, аналітичний, прогнозний, висновки, список використаних джерел і додатки. Особливу увагу слід приділити з'ясуванню понять об'єкта і предмета дослідження, їх співвідношення між собою як загальне і часткове.

У проведенні наукових досліджень виключно важливу роль відіграє творча активність студентів. Студентам слід навчитись проявляти свої творчі здібності як у колективі, так і в особистій науковій роботі, формулюючи та відстоюючи власне наукове бачення проблеми, що розглядається.

Важливим підготовчим етапом наукового дослідження студентів є постановка питання та інвентаризація первинної наукової літератури й економіко-статистичної інформації. При постановці головної мети наукового дослідження з економіки, студенти повинні навчитись обґрунтовувати її актуальність, цілеспрямованість, а також проаналізувати існуючі літературні джерела з метою з'ясування тих аспектів, які можуть бути викладені у дослідженні за наявних інформаційних ресурсів. Студенти повинні усвідомити рівень вивченості теми, чітко окреслити обраний науковий напрямок та очікувані результати роботи, виходячи з логіки сучасного розвитку наукової думки та еволюції досліджуваного об'єкта.

У науковому дослідженні доцільно детально розкрити сутність та внутрішню побудову об'єкта дослідження, навести його особливості і характерні риси, вказати на особливості його розвитку в конкретних суспільно-економічних умовах, які аналізуються. Необхідно сформулювати основні закони та закономірності, яким підпорядковується функціонування об'єкта, навести принципи його раціонального та збалансованого розвитку.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику наукового дослідження.
2. Які є форми наукових досліджень?
3. Що таке об'єкт та предмет наукового дослідження?
4. Що розуміють під теоретичним завданням дослідження?
5. Назвіть послідовність етапів наукового дослідження.
6. Вимоги до вибору теми дослідження.
7. Етапи реалізації та оформлення результатів наукового дослідження.

Теми рефератів

1. Наукові дослідження як форма розвитку науки
2. Наукова проблема і тема дослідження
3. Наукові дослідження в галузі економіки

Література: 1, 2, 4, 6, 10, 15, 20, 24.

Формою фіксації результатів самостійної роботи є написання реферату.

Тема 3. Основи методології наукового дослідження

Питання до самостійного вивчення

1. Методологія економічних досліджень.
2. Методи та техніка наукових досліджень.
3. Методи досліджень на емпіричному й теоретичному рівнях.

3.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

На початку вивчення теми необхідно ознайомитись із сутністю методології та методами наукової роботи. При цьому, слід уявити, що вихідним моментом є задум або ідея дослідника, яка виступає продуктом людського мислення і містить усвідомлення мети пізнання, перспектив дослідження та його практичне значення. *Методологія* – це:

- 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці;
- 2) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

Студенту слід з'ясувати різницю між методологією та методикою. Так *методологія* розглядається як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів. *Методику* розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом. Вона є вищим рівнем методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ, процесів, сфер діяльності.

Методологія відіграє важливу роль в науці, яка проявляється через її функції і забезпечує отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища. При вивченні цього питання слід звернути увагу на те, що розрізняють три види методології:

1. *Філософську або фундаментальну* як систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання.
2. *Загальнонаукову*, яка використовується в переважній більшості наук і базується на загальнонаукових принципах дослідження.
3. *Частково-наукову* як сукупність специфічних методів кожної конкретної науки, які є базою для вирішення дослідницької проблеми.

Метод наукового дослідження – це система розумових і практичних операцій, які націлені на розв'язання певних пізнавальних завдань з урахуванням певної пізнавальної мети. За допомогою методу отримують нову інформацію про навколишню дійсність, розкривають закони і закономірності розвитку функціонування об'єктів, які досліджуються. Тому істинні знання можна одержати лише у випадку застосування правильних методів.

З'ясувавши сутність і різницю між методологією і методом, переходимо до вивчення другого питання. Розпочинати необхідно із з'ясування головного призначення наукового методу дослідження, який має дати відповідь на

запитання «Як пізнавати?» і являє собою спосіб досягнення поставленої мети. Методів пізнання об'єктивної дійсності відомо дуже багато. Правильний вибір методів дослідження потребує знання студентами їх класифікації. Саме класифікація викликає диференціацію методів дослідження. Це пояснюється тим, що різні науки поряд з відмінностями, мають багато спільного, оскільки суттю всіх наук є відображення закономірностей матеріального і духовного світу.

Фундаментальним, узагальненим методом пізнання дійсності є *діалектичний метод*, який дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, постійну суперечність між сутністю та явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності. Виступає як знаряддя пізнання у всіх галузях науки і на всіх етапах наукового дослідження.

При вивчанні методів дослідження слід виходити з того, що кожне наукове дослідження може відбуватись на двох рівнях: *емпіричному* і *теоретичному*. Відповідно до цих рівнів загальні методи пізнання умовно діляться на три групи:

- *методи емпіричного дослідження* (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент);
- *методи теоретичного дослідження* (ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи);
- *методи, що можуть бути застосовані на емпіричному і теоретичному рівнях* (абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання).

Методи наукового пізнання поділяються на *загальнонаукові*, *конкретно-наукові* і *спеціальні*. Перші є загальними для великої групи наукових дисциплін. Їх функції у порівнянні із конкретно-науковими методами є дещо вужчими, а сфера застосування – ширша.

Більш детальному розгляду загальнонаукових методів наукового пізнання присвячено друге питання. *Загальнонаукові методи* – це такі засоби і прийоми (чи їх сукупність), які з тими чи іншими модифікаціями, використовуються в усіх чи майже в усіх науках з урахуванням особливостей конкретних об'єктів дослідження. *Загальнонауковими методами* є спостереження, аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння і аналогія, узагальнення та абстрагування, метод експерименту. До сучасних (модерних) загальнонаукових методів належать: метод моделювання, системний, формалізації, ідеалізації, аксіоматико-дедуктивний.

Вивчення третього питання теми пов'язано з спеціальністю, яку одержують студенти після навчання у вищому навчальному закладі. Студентам економічних спеціальностей з усього різновиду методів досліджень необхідно більш детально зупинитись на методах економічного дослідження, які і є предметом вивчення третього питання. Для пізнання економічних явищ і процесів проводяться спеціальні дослідження. Згадаємо, що *дослідження* – це вивчення за допомогою певних методів суті явищ, процесів з метою раціональної оптимізації цілеспрямованої діяльності людей у матеріальному виробництві.

Загальним методом пізнання економічних явищ і процесів є діалектика. Поряд із цим, економічні науки для пізнання суті явищ і процесів використовують і специфічні методи дослідження: історичний, статистико-економічний, монографічний, експериментальний, розрахунково-конструктивний, балансовий, абстрактно-логічний і економіко-математичний. Сукупність їх складає зміст методики економічних досліджень. При вивченні специфічних методів дослідження необхідно ознайомитись з кожним із названих вище. Більш детально варто зупинитись на експериментальному методі, використання якого забезпечує високу якість досліджень при вивченні економічних проблем, в тому числі організації управління виробництвом, діяльності вільних економічних зон, застосуванні безтарифних форм оплати праці тощо.

Достатньо уваги слід приділити застосуванню в економіці *балансового методу*, який забезпечує пропорційність розвитку галузей економіки і розподілу ресурсів, а також *економіко-математичному методу*. Математичне програмування дозволяє знайти оптимальні варіанти вирішення багатьох економічних проблем.

Сукупність всіх цих методів і додержання необхідних вимог до їх використання може забезпечити високу якість економічних досліджень.

Питання для самоконтролю

1. Що Ви вкладаєте в поняття «методологія дослідження»?
2. Які Вам відомі види методології?
3. Що таке метод наукового пізнання?
4. Які Ви знаєте методи пізнання?
5. Класифікація методів пізнання. Їх характеристика.
6. Дайте визначення наукової ідеї.
7. Роль логічних методів у наукових дослідженнях.
8. Індуктивний та дедуктивний методи дослідження.
9. Що таке моделювання і коли воно використовується?

Теми рефератів

1. Методи емпіричного та теоретичного дослідження.
2. Використання загальнонаукових методів дослідження у економіці.
3. Діалектика процесу пізнання та системного методу досліджень.

Література: 3, 5, 7, 10, 11, 16, 18, 22.

Формою фіксації результатів самостійної роботи є складання конспекту.

Тема 4. Системний підхід

Питання для самостійного вивчення

1. Виникнення ідеї системної організації наукового пізнання.

2. Об'єктивна потреба використання системного підходу як методології дослідження складних економічних систем.

3. Вклад української науки у розвиток системного підходу до наукових досліджень.

4.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Розпочинати вивчення теми варто з визначення поняття «система», «системний підхід», історії його виникнення та розвитку.

Спираючись на знання, отримані при вивченні третьої теми, слід згадати, що будь-яку систему можна визначити як сукупність, комбінацію або набір взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле. Система, у свою чергу, може містити в собі низку підсистем, об'єднаних єдиним процесом функціонування частин або елементів. Вони реалізують певну операцію (програму), необхідну для досягнення мети, що поставлена перед системою. Тому одним із головних напрямків реалізації системного підходу в дослідженні будь-яких процесів і явищ, у тому числі економічних, є використання принципів цілісності, всебічності, системотворчих відносин частин і елементів, субординації, динамічності, випереджального відображення.

Далі необхідно познайомитися з простими, складними та великими системами, які існують у техніці, економіці, соціології, біології. З'ясувати, що саме являє собою системний метод наукового аналізу у дослідженнях.

За своїм характером системний аналіз є науковою методологією і його використання в наукових дослідженнях передбачає дотримання певної послідовності, яка була розглянута у попередніх темах.

Особливу увагу при вивченні другого питання слід приділити цілісності і відмежованості системи, врахуванні цього фактора при системному аналізу господарської діяльності підприємства, як економічної системи.

Далі тема потребує вивчення системо-утворюючих принципів, на яких повинен базуватись аналіз технічних, економічних та інших систем, в тому числі і господарської діяльності та фінансового стану господарюючого суб'єкта. Основними з них є:

- принцип глобальної мети функціонування та розвитку системи;
- принцип єдності, пов'язаності і модульності;
- принцип ієрархії;
- принцип функціональності;
- принцип розвитку;
- принцип децентралізації.

Третє питання передбачає всебічне ознайомлення з вкладом українських вчених зі світовим ім'ям у теорію систем.

Питання для самоперевірки

1. Історичний процес виникнення системного підходу у науці.
2. Визначення поняття система.
3. Цілісність та відмежованість системи, їх взаємозв'язок.

4. Системо-утворюючі принципи.

Тем рефератів

1. Принцип функціонування і децентралізації.
2. Передумови виникнення системного аналізу.
3. Принцип розвитку і ієрархії у системному підході до дослідження.
4. Закон розвитку науки і його інтерпретація.
5. Основні закономірності і протиріччя розвитку науки.

Література: 3, 8, 9, 10, 16, 19, 23, 29.

Формою фіксації і результатів самостійного вивчення теми є складання конспекту.

Змістовий модуль 2. Організація наукового дослідження

Тема 5. Інформаційне забезпечення наукових досліджень

Питання до самостійного вивчення

1. Поняття про наукову інформацію та її роль у проведенні наукових досліджень.
2. Джерела інформації та їх використання в науково-дослідній роботі.
3. Бібліотечно-бібліографічні джерела інформації.

5.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

У процесі вивчення теми, студенти мають зрозуміти, що роль і значення інформації у науковому дослідженні неможливо переоцінити бо вона є основою будь-якого наукового дослідження. Після цього необхідно визначити призначення інформації у наукових дослідженнях, зуміти класифікувати інформаційне забезпечення науково-дослідного процесу, навчитись здійснювати інформаційну комунікацію у наукових дослідженнях, користуватися законодавчою, нормативно-довідковою та фактографічною інформацією, користуватись інформаційною системою ЕОМ. Окрім того, студенти повинні вміти кодувати економічну інформацію, створювати на електронних носіях автоматизовані бази даних для підвищення якості дослідження. *Наукова інформація* – це логічна інформація, яка отримується у процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується у суспільно-історичній практиці.

Друге питання теми потребує з'ясування основних джерел інформації (монографія, збірники, періодичні видання, навчальна література тощо), а також поділ її на первинну та вторинну. Поряд з цим, при вивченні інформаційного забезпечення його доцільно поділити на три групи: *інформація як професійна комунікація, інформація за ступенем пізнання, інформація за змістом та галузевим використанням*. До першої групи входять робоча інформаційна пряма, інформаційна непряма та інформаційна опосередкована комунікації. До другої групи – нова та релевантна інформація,

до третьої – законодавча, планово-нормативно-довідкова, договірна, технологічна, організаційно-управлінська, фактографічна інформація. Студенти повинні чітко розуміти різницю між окремими видами інформації, вміти відрізнити та використовувати їх на практиці.

Підсумовуючи вивчення питання, студенти мають усвідомити головну вимогу до інформації – вона має бути достовірною, тобто правильною, істинною.

Особливу увагу студентів економічних спеціальностей мають приділити питанню стосовно економічної інформації, її джерел, класифікації та призначення у науково-дослідному процесі.

Велике практичне значення для студентів має ознайомлення з питанням яке присвячено розвитку бібліотечної справи. Необхідно навчитись правильно користуватись бібліографічними джерелами економічної та іншої інформації, бібліографією у наукових дослідженнях, користуватися інформаційно-пошуковими мовами при роботі з бібліографічними фондами, робити відповідні посилання на літературні джерела при використанні наукових досліджень.

При цьому слід користуватись таким принципом: вивчаючи літературу, не намагатися тільки запозичити матеріал, а паралельно обдумати знайдену інформацію і сформулювати власну думку. Цей процес має тривати протягом усієї роботи над темою, тоді власні думки, які виникли в перебігу ознайомлення з чужими працями, стануть основою для отримання нового знання. Звісно, використовується не вся інформація, що міститься у певному джерелі, а тільки та, яка безпосередньо стосується теми дослідження і тому найбільш цінна і корисна.

Третє питання теми стосується економічної інформації, яка відіграє особливу роль при виконанні економічних досліджень. Необхідно ознайомитись з її класифікацією, особливостями та призначенням у науково-дослідному процесі.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність та структуру інформаційного забезпечення наукових досліджень з економіки.
2. Розкрийте види інформаційного забезпечення наукового процесу.
3. Які джерела законодавчого та нормативно-довідкового забезпечення наукового дослідження?
4. Поняття про наукову інформацію, її види та ознаки.
5. Що таке інформатика, і які завдання вона вирішує?
6. Які Ви знаєте етапи вивчення наукових джерел?
7. Інформаційно-пошукова мова бібліотек УДК, ББК. Дайте характеристику.
8. Поняття та види каталогів.
9. Використання автоматизації та електронно-обчислювальної техніки. Недоліки інформації WEB.
10. Які вимоги до використання цитат?
11. Бібліографічний опис літератури. Які вимоги до оформлення?

Тематика рефератів

1. Пошук, збір, накопичення та систематизація інформації для наукового дослідження.
2. Види інформаційного забезпечення наукового процесу в економіці.
3. Системи кодування економічної інформації в наукових дослідженнях.
4. Джерела законодавчого та нормативно-довідкового забезпечення наукового дослідження.
5. Систематизація отриманої бібліографічної інформації за характером її застосування.
6. Пошук інформації в науковій бібліотеці та робота з каталогами.

Література: 6, 12, 14, 21, 24, 27.

Формою фіксації результатів самостійної роботи є складання тез.

Тема 6. Підведення підсумків науково-дослідної роботи

Питання до самостійного вивчення

1. Основні елементи завершального етапу наукової роботи.
2. Результативність наукових досліджень, її обґрунтування.
3. Шляхи підвищення ефективності науково-дослідних досліджень .

6.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Розглядати тему варто, виходячи з того, що *дослідницька робота* – це особливий вид творчої діяльності, яка здійснюється з конкретною метою і завершується при її досягненні.

Після ретельного ознайомлення з відповідними вітчизняними і зарубіжними літературними джерелами по обраній та суміжній спеціальності, з'ясування загальних тенденцій та шляхів розвитку, аналізу сучасного стану проблеми, а також послідовного виконання вимог всіх етапів наукового дослідження виникає необхідність його завершення і відповідного оформлення. У ВНЗ студенти повинні вміти оформляти результати наукової роботи. Їх написання повинно відповідати певним вимогам з урахуванням особливостей кожного виду та рівня завершеності дослідження.

Вивчені і оброблені матеріали мають бути класифіковані з урахуванням структури наукових документів. Особливу увагу слід приділити обробці та оформленню таблиць, рисунків, креслень.

На основі їх аналізу необхідно зробити відповідні узагальнення та висновки. Висновки мають стосуватись всіх проблем, які висвічувались у роботі і дослідник повинен запропонувати конкретні пропозиції щодо ліквідації негативних відображених у висновках. Отже, висновки повинні супроводжуватись пропозиціями щодо удосконалення діяльності і підвищення ефективності його економічного і фінансового стану. На завершення

дослідник повинен дати опис бібліографічних інформаційних джерел, які використовуються у науковій роботі.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні етапи проведення наукового дослідження.
2. Що таке узагальнення?
3. Оформлення результатів дослідження, висновки та пропозиції.

Теми рефератів

1. Загальна структура наукової роботи та її особливості.
2. Основні вимоги до написання висновків і пропозицій наукових робіт.
3. Розробка плану наукової роботи.
4. Поняття наукової новизни та практичної цінності роботи.

Література: 3, 4, 6, 10, 11, 13, 20.

Формою фіксації результатів самостійної роботи складання тез.

Тема 7. Науково-дослідна робота студентів

Питання до самостійного вивчення

1. Курсова (дипломна) робота: загальна характеристика, послідовність, виконання та оформлення.
2. Етапи наукового дослідження, оформлення та захист дипломної роботи.
3. Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Ця тема курсу є завершальною, вона дає можливість студентам фахово включатись у виконання простих форм дослідження.

Науково-дослідна робота студентів виконується у певній послідовності.

Спочатку навчально-дослідна, яка відбувається на перших курсах і має на меті навчити студентів найпростішим видам наукової роботи – виконанню курсових робіт та рефератів. На старших курсах науково-дослідна робота включає наукові статті, тези, наукові доповіді і виступи.

Курсові роботи різняться своєю специфікою, проте щодо структури, методики їх написання та оформлення вони мають подібні риси. Перш за все слід ознайомитись з вимогами до виконання курсової роботи, починаючи з обрання теми. Наступною вимогою є достатній теоретичний рівень, тобто студент має розкрити тему роботи на сучасному рівні розвитку відповідної науки, використовуючи такі підходи і наукові знання, що пояснюють різні явища і події у практиці з позиції сьогодення.

Перш за все слід ознайомитись з вимогами до виконання курсової роботи, починаючи з обрання теми. Наступною вимогою є достатній

теоретичний рівень, тобто студент має розкрити тему роботи на сучасному рівні розвитку відповідної науки, використовуючи такі підходи і наукові знання, що пояснюють різні явища і події у практиці з позиції сьогодення.

Процес роботи над дослідженням поділяється на три основні етапи:

- підготовчий;
- етап роботи над змістом;
- заключний етап.

Підготовчий етап включає вибір теми курсової роботи, її осмислення, обґрунтування та з'ясування об'єкта, предмета і мети дослідження.

Другий етап починається з вивчення та конспектування літератури з обраної теми курсової роботи. Робота студента з джерелами, її послідовність і порядок детально вивчається студентами з використанням методичного посібника для виконання курсової роботи, що видається кафедрою. Курсова робота потребує дотримання такої рекомендації щодо її структури: титульна сторінка, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаної літератури, додатки.

Реферат – це короткий виклад змісту одного або декількох питань з певної теми. Може бути поданий у вигляді короткого збагаченого запису ідей з декількох джерел для передачі цих ідей аудиторії.

При виконанні дослідницької роботи студентам варто звернути особливу увагу на вивчення та висвітлення практичного досвіду роботи конкретних підприємств, фірм і установ, які є об'єктом дослідження.

Необхідно дотримуватись вимог щодо порядку і послідовності оформлення списку літератури, а також щодо набору тексту.

Заключним етапом роботи над дослідженням є підготовка до захисту та сам процес захисту магістерської роботи. При цьому слід дуже відповідально ставитись як до підготовки доповіді, так і до процесу захисту навчально-наукового дослідження – магістерської роботи.

Наступне питання теми присвячено розгляду найбільш поширених видів оформлення результатів науково-дослідної роботи студентів ВНЗ – майбутніх фахівців: статті, тези, доповідь, виступ. Вже з першого року навчання у ВНЗ студенти повинні вміти оформляти результати наукової роботи. Їх написання повинно відповідати певним вимогам з урахуванням особливостей кожного виду та рівня завершеності дослідження.

Наукова стаття є одним із видів публікацій, в якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні окремі питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора.

Тези доповіді – це опубліковані на початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді.

Наукова доповідь – це публічно виголошене повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання), одна із форм оприлюднення результатів наукової роботи. Дає можливість за короткий проміжок часу «увійти» в наукове товариство за умови яскравого виступу.

Наукова публікація – це доведення інформації до громадськості шляхом розміщення її в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках).

Останнє питання теми присвячено виконанню дипломної роботи.

Дипломна робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі, має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін. Дипломна робота може бути поглибленою розробкою теми курсової роботи студента-випускника.

Дипломна робота носить дослідницький характер і має містити такі елементи дослідження:

- систематизація та аналіз різних думок і підходів, формування власної точки зору на проблему, що розглядається;
- порівняння теоретичних поглядів учених і практичної діяльності вітчизняних і зарубіжних суб'єктів господарювання;
- розробка висновків, рекомендацій.

Дипломна робота як самостійне навчально-наукове дослідження має виявити рівень загальнонаукової та спеціальної підготовки студента, його здатність застосовувати отримані знання під час вирішення конкретних проблем, схильність до аналізу та самостійного узагальнення матеріалу з теми дослідження.

Виконання дипломної роботи повинно відповідати вимогам кафедри, які викладені у методичних рекомендаціях щодо виконання дипломних робіт магістрів, підготовленими кафедрою і відповідають чинним стандартам.

Питання для самоконтролю

1. Монографія: поняття, алгоритм написання.
2. Що таке авторський, друкований та обліково-видавничий аркуш?
3. Які відмінності між дисертацією і монографією?
4. Які методичні прийоми використовуються при підготовці публікації?
5. Які вимоги до написання рецензії?
6. Доповідь: види та вимоги до підготовки.
7. Вимоги до доповіді при захисті дипломної (магістерської) роботи.
8. Які відмінності між дипломною та магістерською роботою.
9. Оформлення та захист дипломної (магістерської) роботи.
10. Послідовність виконання курсової, дипломної роботи.

Теми рефератів

1. Характеристика загальних вимог до оформлення студентських наукових робіт.
2. Етичні норми використання літературних джерел при написанні наукових робіт.
3. Основні вимоги до оформлення графічного матеріалу в дослідженні.
4. Загальні рекомендації до рубрикації наукового дослідження.
5. Композиційні особливості побудови оглядових і методичних рефератів.

6. Основні вимоги до складання списків використаної літератури.

Література: 1, 3, 8, 10, 13, 14, 25, 29.

Формою фіксації результатів самостійної роботи є складання тез.

Тематика індивідуальних завдань

1. Підготуйте наукове повідомлення щодо видів та форм науково-дослідної роботи студентів у вищих навчальних закладах.
2. Підготуйте перелік економіко-математичних методів, які застосовуються у наукових дослідженнях економічного спрямування, та вкажіть напрями їх застосування.
3. Повідомте, які завдання дослідного характеру Ви виконували під час навчання.
4. Підготуйте наукове повідомлення про функції економічної науки.
5. Підготуйте наукове повідомлення про еволюцію науки та розвиток наукознавства.
6. Підготуйте наукове повідомлення про «революційні події» у науці та наведіть приклади їх впливу на зміни у суспільстві.
7. Підготуйте наукове повідомлення про змістовну сутність економіки як науки.
8. Підготуйте наукове повідомлення про фактори розвитку економіки та методики дослідження їх впливу.
9. Підготуйте наукове повідомлення про напрями використання різних методів наукових досліджень.
10. Підготуйте наукове повідомлення про види економічної інформації.
11. Підготуйте наукове повідомлення про систему економічних показників як об'єктів дослідження мікроекономіки.
12. Підготуйте наукове повідомлення про оперативну та поточну інформацію щодо змін валютного курсу.
13. Підготуйте наукове повідомлення про пакет комп'ютерних програм, що застосовуються для економічних досліджень.
14. Підготуйте наукове повідомлення про актуальні напрями наукових досліджень в сфері зовнішньоекономічної діяльності України.
15. Підготуйте наукове повідомлення про особливості наукових досліджень у невиробничій сфері економіки.
16. Підготуйте наукове повідомлення про правила складання техніко-економічного обґрунтування науково-дослідної роботи.
17. Підготуйте бібліографічний опис друкованих книг, які висвітлюють розвиток процесів після вступу України до СОТ (до 15 джерел).
18. Підготуйте бібліографічний опис публікацій вищих органів державної влади та управління, які регламентують діяльність підприємств залізничного транспорту (до 15 джерел).
19. Підготуйте наукове повідомлення про взаємозв'язок економічного і соціального ефекту від НДР у сфері фінансів.

20. Підготуйте план-конспект наукової статті про перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС.

V. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ

Підготовка спеціалістів нової формації, що вміють ефективно використовувати набуті знання на практиці, включає і залучення студентів до виконання контрольних науково-дослідних робіт.

При закінченні вивчення курсу «Основи наукових досліджень» студенти самостійно проводять наукові дослідження по заданій тематиці, закріплюючи отримані знання та навички.

При виборі теми контрольної науково-дослідної роботи студент має можливість керуватися тематикою, розробленою та затвердженою кафедрою. Обираючи тему студент повинен виходити з актуальності тих чи інших питань, а також враховувати свою зацікавленість тією чи іншою проблемою.

Не рекомендується обирати одну тему наукової роботи кільком студентам академічної групи одночасно. Студент може змінити назву теми науково-дослідної роботи (розширити або звужити її) чи запропонувати для розробки іншу тему, яка не вказана у переліку розробленому кафедрою при узгодженні цього питання з викладачем.

Важливим етапом написання контрольної науково-дослідної роботи є складання плану. План роботи відображає наскільки глибоко студент вивчив літературу, засвоїв необхідний матеріал, зумів вибрати головне, істотне. Вміло складений план допомагає правильно сформулювати структуру роботи, визначити послідовність її викладу, розкрити зміст теми, виявити наукову і практичну цінність роботи.

Структура контрольної науково-дослідної роботи має бути представлена таким чином: вступ, бібліографія, анотація, розділи з підрозділами аналізу, висновок, список використаної літератури.

Якщо у науково-дослідній роботі є цитати, необхідно зробити посилання на це джерело, вказати автора, назву роботи, місце видання, видавництво, рік та сторінку.

Після вивчення відповідних джерел приступають до написання контрольної науково - дослідної роботи. У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, дається стислий літературний огляд основних джерел за темою та вказуються невирішені проблеми сучасності.

Не допустиме копіювання (суцільне переписування) наукових праць, підручників, навчальних посібників або лекцій викладача. Студент повинен творчо переопрацювати літературні джерела, провести критичний аналіз їх та вказати свою точку зору з даного питання.

Необхідно суворо дотримуватись вимог щодо оформлення контрольної науково - дослідної роботи. Обсяг науково дослідної роботи 15 – 20 сторінок рукопису, в тому числі вступ – 1 – 2 сторінки, висновок – 1 – 2 сторінки.

Послідовність викладання матеріалу має бути такою: титульний лист, зміст роботи, текст науково-дослідної роботи за розділами і підрозділами, висновки та рекомендації, список використаної літератури, додатки. Бажано, щоб контрольна науково-дослідна робота містила ілюстрації, таблиці, графіки, схеми, діаграми, які розміщуються у додатках.

Перелік тем контрольних науково-дослідних робіт

1. Математизація наук – важливий засіб інтеграції наук.
2. Перспективи інтеграції наук та наукових знань в умовах сучасності.
3. Логіка у системі наук про мислення.
4. Умовивід як форма отримання вихідного знання.
5. Основні загальнологічні форми мислення.
6. Форми теоретичного мислення.
7. Основні закони логічного мислення.
8. Докази та спростування.
9. Основні принципи методології дослідження.
10. Загальнонаукові засоби дослідження.
11. Організаційні основи дослідження.
12. Методичні основи дослідження.
13. Основи методики оформлення робіт.
14. Шляхи розвитку можливостей та методів дослідження.
15. Науково-економічна інформація та її аналіз.
16. Планування та стратегія експерименту.
17. Обробка результатів досліджень.
18. Ефективність наукових досліджень.
19. Методологічні проблеми наукової творчості та обґрунтування знань.
20. Основні види проблем у сфері економіки та їх структура.
21. Прямі та непрямі докази у економічних наукових дослідженнях (їх склад та структура).
22. Системний підхід – основний напрямок реалізації принципів методології економічних досліджень.
23. Функції та задачі наукових економічних досліджень.
24. Об'єкти та предмет аналізу економічних досліджень.
25. Ідентифікація причинно-слідчих зв'язків.
26. Аналіз темпів та періоди розвитку у економічних дослідженнях.
27. Статистичні дані, як база для економічних досліджень.
28. Ефективність та критерії науково-економічних досліджень.
29. Державна система організації науково-економічних досліджень.
30. Види інформації та методика оволодіння нею в процесі дослідження.

VI. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття про науку, її роль у розвитку у суспільства.
2. Цілі та задачі наукового дослідження.
3. Предмет і сутність науки, її функції.
4. Мета, завдання та етапи наукового дослідження.
5. Наукова проблема, її структура.
6. Об'єкт і предмет наукового дослідження.
7. Фундаментальні та прикладні науки, їх особливості.
8. Еволюція науки та особливості сучасного етапу розвитку.
9. Наукові дослідження: поняття, види та форми організації.
10. Методологія і методика дослідження.
11. Системність у науковому пізнанні.
12. Гіпотеза та її доказ.
13. Джерела інформації для наукових досліджень.
14. Етапи і план наукового дослідження.
15. Методи теоретичного дослідження.
16. Методи досліджень на емпіричному рівні наукового пізнання.
17. Загальнонаукові методи наукових досліджень.
18. Класифікація науки та організація науково-дослідних робіт.
19. Спеціальні методи економічних досліджень.
20. Основні принципи і прийоми організації наукової праці студентів.
21. Пошук інформації у мережі Інтернет.
22. Форми та методи роботи з книгою.
23. Наукові висновки та узагальнення у науковій роботі.
24. Роль інформації у наукових дослідженнях та класифікація наукових документів.
25. Ефективність наукових досліджень.
26. Діалектичний підхід в економічних дослідженнях.
27. Системний підхід до аналізу результатів діяльності підприємства.
28. Дослідження підприємства як економічної системи.
29. Архітектоніка наукової роботи (анотація, вступ, теоретична та практична частини, розрахунок ефективності, висновки тощо).
30. Наукові напрями досліджень в економіці.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Закон України. Про наукову і науково-технічну діяльність. Від 13 грудня 1991 р. № 1977-ХІІ. З подальшими змінами // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. № 12. – Ст. 165.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» (від 26.12.2002 р. № 380-IV) // Відомості Верховної ради України. 2003. – № 10 – 11. – С. 86.
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (від 01.12.1998 р. № 284-ХІV) // Відомості Верховної ради України. 1999. – № 2 – 3. – С. 20.
4. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (від 11.07.2002 р. № 2623-III) // Відомості Верховної ради України. 2001. – № 48. – С. 253.
5. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: Підручник. – К.: АБЦ, 2002. – 480 с.
6. Боровик О.В., Боровик Л.В. Дослідження операцій в економіці: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 424 с.
7. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
8. Корягін, Максим Вікторович. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. – К.: Алерта, 2014. – 620 с. – Бібліогр.: с. 612-620, в кінці глав.
9. Котик, Зиновій Омелянович. Основи наукових досліджень: Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів: Растр-7, 2014. – 31 с. - Бібліогр.: с. 30-31.
10. Мазаракі А.А. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація): Навч. Посіб. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 280 с.
11. Палеха Ю. І., Леміш Н. Основи науково-дослідної роботи: Навч. пос. – К.: «Видавництво Ліра-К», 2013 – 320 с.
12. Романчиков В.І. Основи наукових досліджень: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 254 с.
13. Соловійов С.М. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 176 с.
14. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – Київ: Видавничий дім «Слово», 2004. – 240 с.
15. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – К.: Знання, 2003. – 295 с.

Додаткова

16. Бейлін, Михайло Валерійович. Основи наукових досліджень : навч.-метод. посіб. : Харк. держ. акад. фіз. культури. – Х. : ХДАФК, 2012. – 183 с. : табл. – Бібліогр.: С. 183.

17. Гаращенко І.М., Григоренко О.М., Борисенко В.А. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. / Київ. нац. торг.-економ. ун-т. – К.: КНТЕУ, 2001. – 185 с.
18. Захаркевич О. В., Г. С. Швець, О. М. Сарана. Основи наукових досліджень : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.– Хмельницький : ХНУ, 2013. - 223 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 204-206.
19. Жебчук Р. Л. Основи наукових досліджень [Текст] : метод. вказівки / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. ; – Чернівці : Рута, 2013. – 31 с. – Бібліогр.: с. 27-31.
20. Йорданов И. Оценка экономической эффективности науки. – М.: Прогресс, 1977. – 135 с.
21. Кириленко О. П., В. В. Письменний. Основи наукових досліджень у схемах і таблицях : Навч. посіб. /Терноп. нац. екон. ун-т. – Т. : ТНЕУ, 2013. – 227 с. : рис., табл. – Дод. тит. арк. англ., рос. – Бібліогр.: с. 174-176.
22. Ковальчук В. В., О. М. Маслій, С. О. Ключник. Основи наукових досліджень. Становлення категоріальних форм міждисциплінарного знанн: навч. посіб. : Букаєв Вадим Вікторович [вид.], 2012. – 148 с. – Бібліогр.: с. 147–148.
23. Крохмальний Р. Основи наукових досліджень: навч.-метод. посіб. для студ. ф-ту культури і мистец. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ф-т культури та мистец.– Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. -310с.
24. Левківський К.М. Методичні рекомендації щодо структури змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів // Вища школа. – К. «Знання», 2004. – С. 117 – 120.
25. Лопушанський В. Бродська О. Основи наукових досліджень: [навч. посіб.] ; – Дрогобич : Вид. від. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2014. – 154 с. : табл. – (Університетська бібліотека). - Бібліогр.: с. 150-151.
26. Лудченко А.А. Основи наукових досліджень : навч. посібник / АА Лудченко , Я. А. Лудченко , Т. А. Примак ; під ред. А.А. Лудченко . – Київ : Знання , 2000. – 114 с.
27. Мазур О. В., Подвойська О. В., Радецька С. В. Основи наукових досліджень : посіб. для студ. філол. спец. /: Херсон. нац. техн. ун-т. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 119 с. : табл. – Бібліогр.: с. 118-119.
28. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження. – Л.: Світ, 2001. – 415 с.
29. Плугін А. А., О. А. Калінін, О. А. Плугін. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямками підготов. «Будівництво» та «Залізничний транспорт»; за заг. ред. д-ра хім. наук, проф. А. М. Плузіна.: Укр. держ. акад. залізн. трансп. – Х. : УкрДАЗТ, 2013. - 378 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 327-328.
30. Швець Ф. Д.. Основи наукових досліджень : навч. посіб.: Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. – Рівне : НУВГП, 2013. – 206 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 204-206.

Навчально-методичне навчання

Богомолова Н.І., Грознецька Л.П.

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Навчально-методичний посібник
до вивчення дисципліни для студентів
економічних спеціальностей усіх форм навчання**

Відповідальний за випуск – Н.І. Богомолова, Л.П. Грознецька

Редактор Щербак Н.В.
Макет і верстка Андрієнка В.О.

Підписано до друку 17.11.2015р. Формат 60x84/16. Папір - офсетний.
Друк - на ризографі. Замовлення № 123/15

Надруковано у Редакційно- видавничому центрі ДЕГУТ
Свідоцтво про реєстрацію від 27.12.07, Серія ДК№3079
03049, м. Київ - 049, вул. М. Лукашевича, 19